

Strategiset linjaukset kulttuuri- ja tiedeinstituuttien tukemiselle

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:26

Strategiset linjaukset kulttuuri- ja tiedeinstituuttien tukemiselle

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:26

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö / Undervisningsministeriet
Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto /
Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen
PL / PB 29, 00023 Valtioneuvosto /Statsrådet
<http://www.minedu.fi>
<http://www.minedu.fi/julkaisut/index.html>

Yliopistopaino, Helsinki 2005

ISBN 952-485-011-7 (nid.)
ISBN 952-485-012-5 (PDF)
ISSN 1458-8102

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:26

Kuvailulehti

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
23.9.2005

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Opetusministeriön kulttuuri- ja tiedeinstituuttilinjauksia ja instituuttistrategiaa valmisteleva työryhmä Puheenjohtaja Risto Ruohonen Sihteeri Lea Halttunen	Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
	Toimeksiantaja Opetusministeriö	
	Toimielimen asettamispv 18.10.2004	Dnro 51/043/2004

Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen)
Ehdotus opetusministeriön strategisiksi linjauksiksi kulttuuri- ja tiedeinstituuttien tukemiselle 2005-2015
(Förslag till undervisningsministeriets strategiska riktlinjer 2005-2015 för stöd av kultur- och vetenskapsinstitut)

Julkaisun osat
Muistio + liitteet 1-2

Tiivistelmä

Työryhmän tehtävänä oli valmistella opetusministeriön Suomen ulkomailla toimivia kulttuuri- ja tiedeinstituutteja koskevia linjauksia ja ministeriön instituuttistrategiaa. Työn taustatekijöitä olivat opetus-, ulkoasiain- ja kauppa- ja teollisuusministeriön yhteinen kulttuurivientihanke sekä kulttuuri-instituuttiasioiden käsittelyn uudistuminen opetusministeriössä.

Työryhmä keskusteli työnsä aikana useiden eri tahojen edustajien kanssa, seurasi kulttuurivientihankkeen etenemistä, selvitti mm. säätiöiden ja instituuttien tehtäviä niiden sääntöjen ja strategioiden pohjalta ja kävi keskustelua instituuttien ja niiden taustaorganisaatioiden kanssa.

Työryhmä on valmistellut ehdotuksen opetusministeriön strategisiksi linjauksiksi kulttuuri- ja tiedeinstituuttien tukemiselle. Ehdotuksen mukaan opetusministeriön tavoitteena instituuttien tukemiselle on edistää Suomen kulttuurin ja tieteen tunnettuutta sekä näihin aloihin liittyvien yhteistyösuhteiden syntymistä maissa, joissa instituuttimuotoisen toiminnan katsotaan olevan yksin tai yhdessä muiden toimien kanssa tarkoituksenmukaisin tapa asian edistämiseksi. Työryhmä ehdottaa, että instituuttiverkoston laajuus määritellään globalisaatiokehityksen kannalta tarkoituksenmukaiseksi, verkosto on dynaaminen ja uudistuva. Työryhmä pitää vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan rakentuvaa toimintamallia toimivana järjestelmänä ja esittää, että ministeriö ja instituuttien ylläpitäjät yhteisöt sitoutuvat jatkossa instituuttien toiminnan tukemiseen, toiminnan tavoitteisiin sekä niiden seurantaan määräaikaisin sopimuksin. Ministeriö kehittää instituuttien toiminnan ohjausta.

Avainsanat
kulttuuri-instituutit, tiedeinstituutit

Muut tiedot

Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:26	ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-011-7 (nid.) 952-485-012-5 (PDF)
Kokonaissivumäärä 42	Kieli suomi	Hinta Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Yliopistopaino	Kustantaja Opetusministeriö	

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
23.9.2005

Författare (uppgifter om organet; organets namn, ordförande sekreterare) Arbetsgruppen för beredning av undervisningsministeriets riktlinjer visavi kultur- och vetenskapsinstitutet samt institutstrategi Ordförande: Risto Ruohonen Sekreterare: Lea Halttunen		Typ av publication Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar	
		Uppdragsgivare Undervisningsministeriet	
		Datum för tillsättandet av organet 18.10.2004	Dnr 51/043/2004
Publikation (även den finska titeln) Förslag till undervisningsministeriets strategiska riktlinjer 2005-2015 för stöd av kultur- och vetenskapsinstitutet (opetusministeriön strategisiksi linjauksiksi kulttuuri- ja tiedeinstituuttien tukemiselle 2005-2015)			
Publikationens delar Promemoria samt bilagor 1-2			
Sammandrag Arbetsgruppen hade till uppgift att bereda undervisningsministeriets riktlinjer för Finlands kultur- och vetenskapsinstitut utomlands och en institutstrategi för ministeriet. Bakgrundsfaktorer för arbetet var undervisnings-, utrikes- och handels- och industriministeriets gemensamma kulturexportprojekt samt omorganiseringen av behandlingen av kulturinstitutsärenden vid undervisningsministeriet. Arbetsgruppen diskuterade under arbetets gång med företrädare för ett flertal olika instanser, följde kulturexportprojektets utveckling, utredde bl.a. stiftelsernas och institutens uppgifter utgående från deras stadgar och strategier samt förde diskussioner med instituten och organisationerna bakom dem. Arbetsgruppen har berett ett förslag till undervisningsministeriets strategiska riktlinjer för stöd av kultur- och vetenskapsinstitutet. Enligt förslaget är ministeriets mål med stödet av instituten att främja kännedomen om finländsk kultur och forskning samt uppkomsten av samarbetsrelationer som hänför sig till dessa branscher i länder där verksamhet i form av institut, ensamt eller tillsammans med andra aktörer, ses som det mest ändamålsenliga sättet att främja saken. Arbetsgruppen föreslår att institutnätets omfattning definieras på ett med tanke på globaliseringsutvecklingen ändamålsenligt sätt, nätet skall vara dynamiskt och kunna förnya sig. Arbetsgruppen anser det verksamhetskoncept som bygger på frivillig medborgarverksamhet vara ett fungerande system och föreslår att ministeriet och institutens huvudmannorganisationer förbinder sig att i fortsättningen stödja verksamheten vid instituten, omfatta verksamhetens mål samt följa upp dem genom periodiska avtal. Ministeriet utvecklar styrningen av institutens verksamhet.			
Nyckelord kulturinstitut, vetenskapsinstitut			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2005:26		ISSN 1458-8102	ISBN 952-485-011-7 (htf.) 952-485-012-5 (PDF)
Sidoantal 42	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Universitetstrycket		Förlag Undervisningsministeriet	

Description

Publisher
Ministry of Education

Date of publication
23.9.2005

Authors (If a committee: name, chair, secretary) Committee preparing the policy lines and strategy of the Ministry of Education concerning cultural and scientific institutes Chair: Risto Ruohonen Secretary: Lea Halttunen	Type of publication Reports of the Ministry of Education, Finland	
	Contracted by Ministry of Education	
	Committee appointed on 18 October 2004	Dno 51/043/2004
Name of publication Proposal for the strategic lines of the Ministry of Education on the support of cultural and scientific institutes in 2005-2015		
Parts Report + appendices 1-2		
Abstract The committee was appointed to prepare the policy lines of the Ministry of Education concerning Finnish cultural and scientific institutes abroad and the institute strategy of the Ministry. Background factors included the joint cultural export project of the Ministry of Education, the Ministry for Foreign Affairs, and the Ministry of Trade and Industry, as well as the new way of handling matters concerning cultural institutes in the Ministry of Education. During its work the committee had discussions with representatives of many different bodies, followed the progress of the cultural export project, defined the tasks of various foundations and institutes on the basis of their rules and strategies, and discussed the matters with institutes and their background organisations. The committee has prepared a proposal for the strategic lines of the Ministry of Education on the support of cultural and scientific institutes. According to the proposal the objective of the Ministry of Education concerning the support of the institutes is to bring Finnish culture and science to public attention and to promote the creation of cooperative relations in countries in which institute activity is considered, by itself or in combination with other activities, the most proper way to promote the issue. The committee suggests that the extension of the institute network be determined as appropriate regarding globalisation development and that the network be dynamic and renewable. The committee regards the operations model building on voluntary civic activity as a functional system and suggests that the Ministry and the administrating organisations of the institutes commit to the support of the activity of the institutes, to the objectives of the activity, and to their monitoring by fixed-term contracts. The Ministry will develop the guidance of the activities of the institutes.		
Key words		
Other information		
Name and number of series Reports of the Ministry of Education 2005:26		ISSN 1458-8102
		ISBN 952-485-011-7 (pbk) 952-485-012-5 (PDF)
Number of pages 42	Language Finnish	Price
		Degree of confidentiality public
Distributed by Helsinki University Press		Published by Ministry of Education

Työryhmän toimeksianto

Opetusministeriö asetti 18.10.2004 työryhmän valmistelemaan opetusministeriön kulttuuri- ja tiedeinstituuttilinjauksia ja ministeriön instituuttistrategiaa.

Työryhmän asettamisen yhtenä taustatekijänä oli opetus-, ulkoasiain- ja kauppa- ja teollisuusministeriön yhteiseen kulttuurivientihankkeeseen liittyvä selvitysmies Hannele Koivusen 28.5.2004 luovuttama raportti Onko Kulttuurilla vientiä?, joka sisälsi Suomen ulkomailla toimivia kulttuuri- ja tiedeinstituutteja koskevia ehdotuksia. Kulttuurivientiohjelma otettiin osaksi hallituksen globalisaatiostrategiaa. Selvityksen ehdotukset liittyivät instituuttistrategian luomiseen, instituuttien jakoon kulttuuri- ja tiedeinstituuteiksi, instituuttien toimintaratkaisuihin, instituuttiverkoston alueelliseen jakautumiseen, instituuttien kulttuurivientihankkeiden rahoitukseen sekä yhteistyöhön taiteen alan tiedotuskeskusten kanssa.

Koivusen ehdotusten käsittelyn kanssa samaan aikaan Suomen ulkomailla toimivien kulttuuri- ja tiedeinstituuttien asioiden käsittely opetusministeriössä uudistui vuoden 2005 alusta siten, että kulttuuri-instituuttien rahoitus siirtyy kokonaisuudessaan kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osastolle. Kulttuuri-instituuttien asioita on käsitelty yhteistyössä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston ja kansainvälisten asiain sihteeristön kanssa vuodesta 2001. Sitä ennen ne käsiteltiin kokonaan kansainvälisten asiain sihteeristössä. Tiedeinstituuttien asioita on pääosin hallinnoitu koulutus- ja tiedepolitiikan osaston tiedepolitiikan yksikössä.

Työryhmän puheenjohtajaksi ministeriö kutsui neuvotteleva virkamies Risto Ruohosen ja jäseniksi johtaja Sakari Karjalaisen, kulttuuriasianneuvos Tiina Eerikäisen ja ylitarkastaja Mirja Vihma-Kaurinkosken opetusministeriöstä. Työryhmän sihteerinä on toiminut hallinnollinen avustaja Lea Halttunen. Työryhmän tuli kuulla kulttuuri- ja tiedeinstituuttien ja niiden taustasäätiöiden edustajia sekä muita tarpeelliseksi katsomiaan tahoja.

Työryhmän määräajaksi asetettiin 30.6.2005.

Työryhmä on kokoontunut 11 kertaa. Työn aikana on lisäksi keskusteltu useiden eri tahojen kanssa. Opetusministeriön linjauksista keskusteltiin opetusministeriön kansainvälisten asiain sihteeristön edustajien sekä opetusministeriön säätiöiden hallituksissa toimivien edustajien kanssa. Säätiöiden näkemyksistä keskusteltiin säätiöiden hallitusten edustajien ja asiamiesten edustajien kanssa. Opetusministeriön toimintaa arvioineen johtaja Ulla Ekbergin (CIMO) kanssa keskusteltiin hänen näkemyksistään opetusministeriön linjauksista sekä CIMON ja instituuttien yhteistyöstä. Hanasaaren kulttuurikeskuksen ja neljän pohjoismaisen kulttuurirahaston johtajan Gunvor Kronmanin kanssa keskusteltiin pohjoismaisista kulttuu-

rirahastoista joidenkin instituuttien taustaorganisaatioina. Ulkoasiainministeriön viestintä- ja kulttuuriosaston edustajien, Yrjö Länsiporon, Ulla-Maria Helaniemen, Kristina Pingoudin ja Juha Parikan kanssa keskusteltiin ulkoasiainministeriön näkemyksistä instituuttien ja lähetystöjen välisestä yhteistyöstä ja ulkoasiainministeriön ja säätiöiden välisistä yhteyksistä. Puheenjohtaja Jussi Nuortevan (Lähi-idän instituutin säätiö) ja puheenjohtaja Ilkka Niiniluodon (Tieteellisten seurain valtuuskunta, Suomen Ateenan instituutin säätiö) kanssa keskusteltiin instituuttien toivomien yhteisten hallinnollisten palveluiden järjestämisestä (kirje opetusministeriölle 25.10.2004). Neuvotteleva virkamies Raila Kehälinnan ja erityisasiantuntija Liisa Piitulainen-Nummisen (Kauppa- ja teollisuusministeriö), kehityspäällikkö Marita Paasin (Tekes), yliasiamies Antti Arjavan (Suomen Kulttuurirahasto), viestintäpäällikkö Eeva Artimon (Finpro ry), tiedeasiantuntija Jarmo Laine (Suomen Akatemia) kanssa keskusteltiin yritysten ja toimijoiden kansainvälistymistä tukevien tahojen näkökulmista instituuttinjakoihin. Yliasiamies Esko Ahon (Sitra, Hanasaaren ruotsalais-suomalaisen kulttuurikeskuksen johtokunnan puheenjohtaja) kanssa keskusteltiin Hanasaaren kulttuurikeskuksen roolista kulttuurivaihdossa, instituuttiverkoston toiminta-alueesta, toiminnan tavoitteista ja instituuttien johtamiseen liittyvistä kysymyksistä. Kirjallisesti on kuultu osaa säätiöiden hallituksista sekä Krister Ahlströmiä (Creative Finland).

Lisäksi työryhmä on selvittänyt työnsä aikana säätiöiden ja instituuttien tehtäviä niiden sääntöjen ja strategioiden pohjalta, selvittänyt säätiöiden asiamiesten toimenkuvaa, analysoinut instituuttimuotoisen toiminnan vahvuuksia ja heikkouksia, päivittänyt instituuttijulkaisun (1998) tietoja sekä seurannut muutamien instituuttien kiinteistöjen hallinnan siirtymistä Senaattikiinteistöille.

Työryhmän työn rinnalla on kulkenut kulttuuriviennin edistämiseen liittyvän ehdotuksen toteuttaminen kulttuuriviennin tiedotusverkoston kehittämisestä, jossa instituutit myös ovat mukana. Tähän liittyen opetusministeriön ja ulkoasiainministeriön järjestämissä keskustelutilaisuuksissa 4.2.2005 instituuttien ja säätiöiden edustajille, taiteen alojen tiedotuskeskusten edustajille, vienninedistämisorganisaatioiden sekä ulkomaanedustustojen edustajille kuultiin näkemyksiä instituuttien roolista kulttuuriviennissä.

Luonnosta opetusministeriön strategiaksi esiteltiin kulttuuri- ja tiedeinstituuttien johtajille 19.5.2005 sekä säätiöiden hallitusten edustajille 25.5.2005. Raportin kirjoittamistyötä jatkettiin vielä kesällä. Työryhmä jättää muistionsa opetusministeriölle.

Helsingissä 30.8.2005

Risto Ruohonen

Sakari Karjalainen

Tiina Eerikäinen

Mirja Vihma-Kaurinkoski

Lea Halttunen

Sisältö

Johdanto	9
Ehdotus opetusministeriön strategi-siksi linjauksiksi kulttuuri- ja tiede-instituuttien tukemiselle ja instituut-tiverkoston laajuudelle 2005 - 2015	11
Missio eli toiminta-ajatus	11
Toimintapolitiikka	11
Visio eli tavoitela 2015	12
Lähiajan tavoitteet	12
Keinot tavoitteiden saavuttamiseksi	13
Strategian seuranta	14
Kulttuurin ja tieteen kansainvälistymisen tuki	15
Strategiat ja linjaukset	16
Kulttuuri- ja tiedeinstituutit osana opetusministeriön kansainvälisen vaikuttamisen tavoitteita ja instrumentteja	18
Ulkoasiainministeriön ja ulkomaanedustustojen kulttuuritoiminta	20
Kauppa- ja teollisuusministeriön ja sen toimialan vienninedistämistoiminta	21
Työryhmän näkemykset kulttuuri- ja tiedeinstituuttien toiminnan kehittämisestä	23
1 Kulttuuri ja tiede instituuttien toiminta-alueina	23
2 Instituuttien toimintatavat	25
3 Instituuttien toiminta-alue ja sen kehittäminen	29
4 Säätiöiden ja instituuttien keskinäisten yhteyksien kehittäminen	31
5 Opm:n ja instituuttien ylläpitäjyhteisöjen yhteydenpidon kehittäminen	32
6 Instituuttien toimintaedellytysten kehittäminen	34
Lähdeluettelo	39
Liitteet	
Liite 1: Instituuttien taloudellinen volyymi vuonna 2003	41
Liite 2: Opetusministeriön avustukset kulttuuri- ja tiedeinstituuttien toimintaa ja tilavuokraa varten vuonna 2005	42

1 Johdanto

Suomella on 16 ulkomailla nykyisin kulttuuri- tai tiedeinstituutiksi laskettavaa kulttuuri- ja tiedeinstituuttia, lisäksi Espoon Hanasaassa toimii ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus.

Instituutit ovat säätiöiden tai rahastojen¹ itsenäisesti ylläpitämiä laitoksia. Opetusministeriö tukee säätiöiden itsenäisyyttä ja vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan pohjautuvaa toimintamallia. Ylläpitäjäjyhteisöt voivat yksityisoikeudellisina toimijoina päättää instituuttien toiminta-alueesta ja -tavoista omien sääntöjensä, strategioidensa ja toiminta-alueidensa asettamien ehtojen pohjalta.

Instituutit ovatkin toiminta-ajatuksiltaan, tavoitteiltaan ja ympäristöltään hyvin erilaisia. Kunkin instituutin tehtävät määräytyvät sen ylläpitäjäsäätiön säännöistä ja toimintaan vaikuttaa vahvasti kulloinenkin instituutin säätiön valitsema johtaja ja hänen vahvuusalueensa sekä paikalliset olosuhteet.

Instituuttien yleisimpiä tehtäviä on harjoittaa taiteen ja kulttuurin vientiä ja kulttuurivaihtoa. Tavoitteena on tehdä suomalaista kulttuuria, taidetta ja tiedettä tunnetuksi kohdemaisaan mahdollisimman monipuolisesti erityisesti asiantuntijayleisön keskuudessa sekä edistää Suomen ja kohdemaiden välistä kulttuurivaihtoa ja -yhteistyötä ja alansa liittyvää tutkimusta ja opetusta². Tiedeinstituuteilla on myös tutkimusyksikkötehtävä.

Pääosa ulkomailla toimivista instituuteista toimii EU:n alueella ja muilla Suomen lähialueilla. Pohjoismaissa toimivat Kööpenhaminan (perustettu 1992), Tukholman (1995) ja Oslon (1996) kulttuuri-instituutit. Muissa, vanhoissa EU-maissa toimivat Pariisin (1990), Lontoon (1991), Antwerpenin (1993), Berliinin (1994) ja Madridin (1996) kulttuuri-instituutit sekä tiedeinstituutit Roomassa (1954) ja Ateenassa (1984). Uusissa EU-maissa toimivat Tallinnan (toimipiste myös Tartossa; 1994) ja Budapestin (FinnAgora, 2003) kulttuuri-instituutit. Sijaintipaikkansa lisäksi instituutit toimivat resurssiensa ja painopisteidensä mukaan myös laajemmilla alueilla.

¹ Säätiömallista poikkeavat Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus, jonka taustalla on Ruotsin ja Suomen välinen sopimus vuodelta 1973 ja jota ylläpitää Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto, sekä Suomalais-norjalainen kulttuuri-instituutti, jonka taustalla on 1996 allekirjoitettu pöytäkirja suomalais-norjalaisen kulttuuri-instituutin perustamisesta ja jota ylläpitävät Suomalais-norjalainen kulttuurirahasto ja Norjalais-suomalainen kulttuurirahasto.

² Osa kulttuuri- ja tiedeinstituuteista tekee myös monenkeskistä yhteistyötä asemamaan muiden maiden kulttuuri-instituuttien kanssa. Järjestäytyneintä toiminta lienee Brysselissä, jossa toimii eri maiden kulttuuri-instituuttien yhteisjärjestö CICEB.

EU:n ulkopuolisessa Euroopassa toimii Pietarin (1993) kulttuuri-instituutti. Aasiassa toimivat Japanin (1998) ja Lähi-idän (1994) tiedeinstituutit. Lähi-idän instituutilla on toimipiste Damaskoksessa ja edustaja Kairossa. Instituuttia ylläpitävällä Suomen Lähi-idän instituutin Säätiöllä on edustaja myös Jerusalemissa. Madridin instituutti toimii asiamiesverkoston kautta myös Etelä-Amerikassa. Pohjois-Amerikassa Yhdysvalloissa toimii Suomen New Yorkin kulttuuri-instituutin säätiö (ent. Visuaalisten taiteiden säätiö Yhdysvalloissa, perustettu 1989), jonka tarkoituksena on edistää suomalaisen kulttuurin tuntemusta erityisesti visuaalisten taiteiden aloilla.

Opetusministeriö on ollut mukana monien instituuttien perustamisessa joko säätiön perustajajäsenenä tai säätiötä tukemalla. Pääosin instituutit toimivat edelleen opetusministeriön myöntämän harkinnanvaraisen valtionavun varassa, vuonna 2005 instituuttien toiminta-avustukset ovat yhteensä 6 213 505 euroa³.

Opetusministeriön tuen tulee olla tavoitteellista ja suhteessa opetusministeriön tehtävään koulutus-, tiede- ja kulttuuripolitiikan kehittäjänä ja kansainvälisen yhteistyön edistäjänä. Kulttuuri- ja tiedeinstituuttien toiminta halutaan nähdä osana opetusministeriön strategiaa. Ministeriö seuraa myöntämiensä valtionavustusten käytön tuloksellisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta. Opetusministeriön instituuteille myöntämälle tuelle ei ole aikaisemmin laadittu yhtenäisiä tavoitteita eikä niiden toteutumisen seurantaa. Myös instituuttiverkoston toiminta-alue ja sen laajuus ovat olleet vailla kokonaistarkastelua. Työryhmä on laatinut ehdotuksen opetusministeriön strategisiksi linjauksiksi kulttuuri- ja tiedeinstituuttien tukemiselle ja instituuttiverkoston laajuudelle. Seuraavaksi esitellään ehdotus kokonaisuudessaan.

³ ks. liite 2. Toiminta-avustusten lisäksi instituutit ovat saaneet erityisavustuksia erityisprojekteihinsa. Norjan ja Hanasaaren kahdenväliset instituutit saavat tukea myös toiselta osapuolelta. Norjan valtion rahoitus on kuitenkin ollut vähäistä. Norjan valtiolta voi hakea rahoitusta yksittäisiin tapahtumiin, mutta se ei ole myöntänyt avustusta instituutin toimintaan. Tilannetta on tarkoitus korjata alkaen vuodesta 2006, jolloin instituutin toiminnan tukeminen yritetään saada Norjan valtion budjettiin 100 000 kruunun vuosittaisella avustuksella. Hanasaari saa tukea myös suomalais-ruotsalaiselta kulttuurirahastolta.

Ehdotus opetusministeriön strategiseksi linjauksiksi kulttuuri- ja tiedeinstituuttien tukemiselle 2005 - 2015

- *Missio = toiminta-ajatus*
- *Toimintapolitiikka*
- *Visio eli tavoitetila vuodelle 2015*
- *Lähtökohtana asetetut tavoitteet, jotka tukevat tavoitetilaan pääsemistä*
- *Keinot, joilla tavoitteet ja lopulta myös tavoitetila saavutetaan*

Missio eli toiminta-ajatus

Opetusministeriön lähtökohtana on kulttuurien välisen vuorovaikutuksen ja ymmärryksen lisääminen. Instituuttien tukemisella opetusministeriö edistää Suomen kulttuurin ja tieteen tunnettua sekä näihin aloihin liittyvien yhteistyösuhteiden syntymistä maissa, joissa instituuttimuotoisen toiminnan katsotaan olevan yksin tai yhdessä muiden toimien kanssa tarkoituksenmukaisin tapa asian edistämiseksi.

Toimintapolitiikka

- Itsenäisyys
 - ylläpitäjyhteisöjen itsenäisyyden tukeminen
 - vapaaehtoiseen kansalaistoimintaan rakentuva toimintamalli
- Sopimuksenvaraisuus
 - määräaikainen, mutta riittävän pitkä sitoutuminen instituutin tukemiseen
- Tavoitteellisuus
 - tavoitteista ja seurannasta sopiminen, arvioinnin kehittäminen
 - organisaatioiden innovatiivisuuden edistäminen

Visio eli tavoitetila 2015

Suomella on globalisaatiokehityksen kannalta tarkoituksenmukainen, pääosin säätiöiden ylläpitämistä kulttuuri- ja tiedeinstituuteista koostuva verkosto. Instituuttien verkosto on dynaaminen ja uudistuva. Instituutit edistävät Suomen kulttuurin ja tieteen tunnetuksi tekemistä kohdemaissaan ja luovat uusia yhteistyösuhteita Suomen ja kohtamaan välille yhteistyössä muiden alan toimijoiden kanssa ottaen huomioon opetusministeriön painopisteet.

Lähiajan tavoitteet

Instituuttien toiminta-alueen kehittäminen

- Opetusministeriö määrittelee tavoitteensa instituutti-verkoston laajuudesta. Suunnitelma tarkistetaan määräajoin.

Instituuttien toiminta-ajatus ja toimintatavat

- Instituuttiverkosto toimii osana kulttuuriviennin tiedotusverkostoa yhdessä taiteen tiedotuskeskusten, kulttuurivienninedistämisenorganisaatioiden ja muiden toimijoiden kanssa.
- Jokaisella instituutilla on oma profiilinsa, mutta instituuttiverkostolla on myös selkeä yhtenäinen profiili sekä suomalaisiin yhteistyökumppaneihin, asiakkaisiin ja kohderyhmään että kohdealueen toimijoihin päin.

Opetusministeriön ja instituuttien ylläpitäjyhteisöjen yhteydenpidon kehittäminen

- Opetusministeriöllä on kulttuuri- ja tiedeinstituuttien ylläpitäjien kanssa määräaikaisten tavoiteasiakirjat, joissa määritellään mm. toiminta-avustusten perusteena oleva ministeriön tavoitteiden kannalta tarkoituksenmukainen toiminta sekä mahdollinen toiminnan laajentaminen. Tavoiteasiakirjojen tarkistus ja niiden toteutumisen arviointi toteutetaan määräajoin.
- Opetusministeriön rooli ja tehtävät suhteessa instituutteja ylläpitäviin säätiöihin ja muihin organisaatioihin on selkeästi määritelty ja läpinäkyvä.

Instituuttien toimintaedellytysten kehittäminen

- Valtionavulla pystytään turvaamaan em. toiminnan edellytykset. Avustuksiin vaikuttaa tavoiteasiakirjassa sovittujen tavoitteiden toteutuminen.
- Opetusministeriö on yhtenäistänyt valtionavustusten mitoitusta, käyttöä ja seurantaa koskevat käytäntönsä.
- Instituuttiverkostolla on tarpeelliseksi katsottu yhteinen infrastruktuuri, joka tehostaa ja tukee kaikkien instituuttien toimintaa (esim. Suomessa tehtävä kirjanpito, www-portaali ja yhteiskokoukset).
- Instituuttiverkosto on määritellyt instituuttien perustoiminnoille ja -tehtäville hyvät käytännöt.

Keinot tavoitteiden saavuttamiseksi

Instituuttien toiminta-alueen kehittäminen

- Opetusministeriö laatii lähivuosina suunnitelman instituuttiverkoston toiminnan laajuudesta ja tarvittaessa uudelleenorganisoinnista kattamaan tarkoituksenmukaisella tavalla ne maanosat, maat ja alueet, jotka ovat suomalaisen kulttuurin ja tieteen tunnetuksi tekemisen, kulttuuriviennin, yhteistyösuhteiden syntyminen sekä kulttuurien välisen ymmärryksen lisäämisen kannalta keskeisiä. Sama suunnitelma tarkistetaan uudelleen määräajoin tavoitesopimuskausien vaihtuessa.
- Opetusministeriö kartoittaa tarvittaessa mahdolliset uudet toimintatavat ja yhteistyötahot suunnitelman toteuttamiseksi.

Instituuttien toiminta-ajatus ja toimintatavat

- Opetusministeriö toteuttaa valittuja kulttuurivientiin ja muita kansainvälistymiseen liittyviä hankkeitaan instituuttien avustamana ylläpitäjäorganisaatioiden kanssa tehtyjen sopimusten puitteissa.
- Opetusministeriö tukee instituuttien yhteistyöverkostojen vahvistamista, instituuttiverkoston kotimaista tunnettuutta, instituuttien asiakas- ja kohderyhmätyöskentelyn kehittämistä sekä instituuttiverkoston tiedotustoimintaa.

Opetusministeriön ja instituuttien ylläpitäjäyhteisöjen yhteydenpidon kehittäminen sekä instituuttien toimintaedellytysten kehittäminen

- Opetusministeriö solmii alkaen vuodesta 2006 instituuttien ylläpitäjäorganisaatioiden kanssa määräaikaiset tavoiteasiakirjat. Asiakirjoissa on kaikille yhteinen osa ja vaihtuva toimeenpano-osa.
- Opetusministeriö pitää tavoite- ja seurantakeskustelut ylläpitäjäorganisaatioiden kanssa muutaman vuoden välein.
- Asiakirjakauden vaihtuessa kunkin instituutin toiminta arvioidaan suhteessa opetusministeriön instituuttien tukemiselle asetettuihin tavoitteisiin. Tutkimushankkeet tulisivat samanlaisen arvioinnin kohteeksi kuin yliopistotutkimus.
- Opetusministeriö laatii omaan käyttöönsä useampivuotisen rahoitussuunnitelman, jossa arvioidaan kustannustason noususta ja toiminnan tarkoituksenmukaisesta laajenemisesta johtuvat valtionavustustarpeet. Vastuuyksiköt laativat yhtenäiset kriteerit valtion avustuksen mitoittamiselle, käytölle ja seurannalle. Toimintavuoden aikana syntyneestä ylijäämästä tulee tilinpäätöksessä olemaan mahdollisuus tehdä varauksia instituutin tulevaan, tarkoituksenmukaiseen toimintaan.
- Opetusministeriön strategiassa, toiminta- ja taloussuunnitelmassa sekä tulossuunnitelmassa määritellään instituuttiverkosta koskevia opetusministeriön tavoitteita.
- Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston kulttuurivientiyksikkö ja koulutus- ja tiedepolitiikan osaston tiedepolitiikan yksikkö pitävät vuosittain neuvotteluja, joissa tarkistetaan opetusministeriön yhteiset pelisäännöt ja tavoitteet yhteistyössä muiden yksiköiden kanssa.
- Säätiöt muuttavat sääntöjään niin, ettei hallituksissa enää ole opetusministeriön nimeämää edustajaa.
- Valtionavustuspäätöksiä valmistelevat, esittelevät ja niistä päättävät virkamiehet osallistuvat instituuttiverkoston kokouksiin ja pitävät säännöllisesti yhteyttä instituuttien ylläpitäjäyhteisöihin.

- Opetusministeriö kannustaa instituutteja yhteisen infrastruktuurin suunnitteluun ja toteutukseen (esim. yhteinen kirjanpitoaho Suomessa).
- Instituuttiverkosto laatii kuvauksen instituuttien hyvistä käytännöistä koskien niiden perustoimintoja ja perustehtävien hoitamista.

Strategian seuranta

- Opetusministeriön strategian toteutumista seurataan ja sitä tarkistetaan strategiakauden aikana.

Kulttuurin ja tieteen kansainvälistymisen tuki

"Opetusministeriön lähtökohtana on kulttuurien välisen vuorovaikutuksen ja ymmärryksen lisääminen. Instituuttien tukemisella opetusministeriö edistää Suomen kulttuurin ja tieteen tunnettuutta sekä näihin aloihin liittyvien yhteistyösuhteiden syntymistä maissa, joissa instituuttimuotoisen toiminnan katsotaan olevan yksin tai yhdessä muiden toimien kanssa tarkoituksenmukaisin tapa asian edistämässä."

Opetusministeriö vastaa osana valtioneuvostoa koulutus-, tiede-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan kehittämistä ja kansainvälisestä yhteistyöstä. Ministeriö edistää sivistystä ja kulttuuria sekä luo edellytyksiä osaamiselle, luovuudelle ja kansalaisten osallistumiselle ja hyvinvoinnille. Opetusministeriön kulttuuri- ja tiedeinstituuttien tukemisen ja instituuttiverkoston laajuuden määrittelyn lähtökohtana on Suomen kulttuurin ja tieteen edistäminen. Kulttuurin ja tieteen edistämiseen kuuluu myös näiden alojen kansainvälisen toiminnan tukeminen. Yhteispinta kansainväliseen toimijakenttään on molempien alojen elinvoimaisuuden ja uusiutumisen kannalta tärkeä.

Opetusministeriön tuki kulttuurin ja tieteen kansainvälistymiselle pohjaa hallituskauden strategioihin ja hallitusohjelmaan sekä opetusministeriön strategioihin ja linjauksiin. Ehdotuksella opetusministeriön strategisiksi linjauksiksi kulttuuri- ja tiedeinstituuttien tukemiselle ja instituuttiverkoston laajuudelle on yhteys myös kulttuurin, tieteen ja koulutuksen alan toimijoiden strategioihin sekä muiden ministeriöiden ja niiden toimialan ko. toimialoja sivuaviin linjauksiin ja toimintaan. Työryhmä on tutustunut myös kulttuuri- ja tiedeinstituuttien omiin strategioihin⁴ sekä instituuttiverkoston yhteiseen kehittämissuunnitelmaan 2002. Kulttuuri- ja tiedeinstituuttien toiminta suhteutetaan ministeriön muihin kansainvälisen toiminnan tukemiseen suunnattuihin instrumentteihin.

⁴ Vain osalla instituteista on tähän mennessä ollut oma strategiansa.

Strategiat ja linjaukset

Hallituskauden strategiat ja hallitusohjelma

Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelman mukaan Suomi sivistisyhteiskuntana rakentuu osaamisen, tiedon ja luovuuden varaan. Hallituksen koulutus-, tiede- ja kulttuuripolitiikan arvoja ovat mm. kansainvälisyys ja suvaitsevaisuus ja politiikassa huomioidaan mm. monikulttuurisuus. Hallituksen kulttuuripolitiikalla tuetaan kulttuurista ja taiteellista monimuotoisuutta, rikasta kulttuuriperintöä, kulttuurilaitoksia ja palveluja sekä edellytyksiä luovaan työhön. Valtioneuvoston taide- ja taiteilijapoliittinen periaatepäätös antaa hyvän pohjan kulttuurin ja taiteen edistämiseksi. Luovan toiminnan edellytysten kehittämiseksi laaditaan koko maan kattava luovuusstrategia. Tutkimustiedon ja teknologian käyttöä ja hyödyntämistä edistetään talouden, työllisyyden ja muun yhteiskunnallisen kehityksen hyväksi.

Valtioneuvoston globalisaatio selvityksen mukaan ihmisten liikkuvuuden lisääntyminen antaa mahdollisuuden ruohonjuuritasolla tapahtuvaan kulttuurien ja uskontojen dialogiin. Yksilötasolla ja esimerkiksi eri kansalaisjärjestöjen välillä tapahtuva yhteydenpito lisää tietoa eri kulttuurien välillä ja parantaa mahdollisuuksia käytännön yhteistoimintaan. Hallitus painottaa ruohonjuuritason merkitystä kulttuurien ja uskontojen välisessä dialogissa ja pyrkii parantamaan edellytyksiä käytännön kanssakäymiselle.

Kulttuurivientiohjelma on osa hallituksen globalisaatiostrategiaa. Vientimahdollisuudet ja kilpailukyvyyn kohentuminen kulttuurin toimialalla on yksi hallituksen taide- ja kulttuuripolitiikan vaikuttavuustavoitteista⁵. Suomi maailmantaloudessa -selvityksen loppuraportissa Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi esittää toimenpide-ehdotuksena, että Suomen luovan talouden toimialan nostamiseksi kansainvälisesti kilpailukykyiseksi toimialaksi laaditaan luovan talouden ja kulttuuriviennin kehittämisohjelma vuosille 2005 - 2010.

Suomen tiede- ja innovaatiojärjestelmää halutaan edelleen kansainvälistää. Valtion tiede- ja teknologianeuvoston julkaisussa Osaaminen, innovaatiot ja kansainvälistyminen (Helsinki 2002) esitetään toimenpiteitä, jotka tähtäävät Suomen tiede- ja innovaatiojärjestelmän kansainvälistymiseen⁶. Tarkemmin tutkimuksen kansainvälistymiseen liittyviä tavoitteita ja keinoja määritellään Valtion tiede- ja teknologianeuvoston strategiassa tieteen- ja teknologian kansainvälistämiseksi (12.11.2004).

Suomeen halutaan myös ulkomaisia tutkijoita ja opiskelijoita. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteelliseksi kehittämiseksi⁷ todetaan, että kansainvälistä koulutustarjontaa kehitetään lisäämällä vieraskielistä perus- ja tutkijankoulutusta Suomessa, tuottamalla myös muissa maissa toteutettavia koulutusohjelmia ja parantamalla ulkomaalaisille suunnattuja palveluja. ETA-alueen ulkopuolelta tulevien opiskelijoiden opintojen maksullisuutta selvitettiin syksyn 2005 talousarvioneuvotteluissa tehtäviä päätöksiä var-

⁵ Hallituksen strategia-asiakirja 2005: Opetusministeriön, ulkoasiainministeriön ja kauppa- ja teollisuusministeriön yhteisen kulttuurivientihankkeen tavoitteena on kehittää Suomen kulttuurivientiä vastaamaan globalistuvan maailman kulttuuriky-syntään. Vuonna 2004 laaditun selvityksen mukaan hallituskaudella tarvitaan kehittämispäätös Suomen luovan talouden ja kulttuurin toimialan nostamiseksi kansainvälisesti kilpailukykyiseksi. Tähän mennessä laaditun selvitysraportin toimenpide-ehdotuksista on käynnistynyt kulttuuriviennin tiedotusverkoston kehittäminen. Jatkossa ministeriöiden yhteistyönä laaditaan yhteinen kulttuurivientistrategia ja käynnistetään kulttuuriviennin kehittämisohjelma ja toteutetaan muita tavoitteita edistäviä toimenpiteitä.

⁶ Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkimuksen rakenneselvitys (opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2004:28) sisältää tiede- ja teknologiaalinjausten jatkotarkastelua ja toimeenpanoa

⁷ Kohta 11

ten. Hallituksen valmisteilla olevassa maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa korostetaan osaan työvoiman ja tulevaa työvoimaa kasvattavien lapsiperheiden houkuttelemista Suomeen tiedottamalla Suomen vetovoimatekijöistä sekä opiskelijoiden ja tutkijoiden maahanmuuton edistämistä.

Opetusministeriön strategiat ja linjaukset

Opetusministeriön strategian 2015 mukaan "kulttuurista identiteettiä korostavat suuntaukset voimistuvat. Tavoitteena on luoda yhteinen arvoperusta globalisaation kehitysongelmien hallinnalle. EU:n laajentuminen avaa uusia yhteistyömahdollisuuksia. Suomalaisen kulttuurin kansainvälistä näkyvyyttä edistetään ja samalla vahvistetaan monikulttuurisuutta omassa maassamme. Pohjoinen ulottuvuus ja yhteistyö Venäjän kanssa painottuvat verkostomaiseen yhteistyöhön monien toimijoiden kanssa." Kahdenvälisen yhteistyön tavoitteena on "edistää korkeatasoisen suomalaisen kulttuurin kansainvälistä näkyvyyttä ja muiden kulttuurien esittäytymistä Suomessa. Kansainvälistymisen syveneminen ja rahoitusmahdollisuuksien rajallisuus pakottavat tulevaisuudessa entistä strategisempaan resurssien kohdentamiseen ja painopisteiden valintaan."

Ulla Ekbergin tekemän selvityksen mukaan opetusministeriön strategian kansainvälisyysosaa tulisi konkretisoida ja ottaa huomioon uudet haasteet. Opetusministeriön kansainvälisten tehtävien työnjakoa tulisi tarkistaa.

Valtioneuvoston hyväksymä periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta luotaa suomalaisen taide- ja taiteilijapolitiikan tulevaisuutta ja kehityksen vaatimia toimenpiteitä. Taide-elämän osaamisen syventämiseksi pyritään parantamaan taiteilijoiden toimintaedellytyksiä saatamalla ne verrannollisiksi tieteenharjoittajien edellytysten kanssa. Taiteen mahdollisuudet laajentavat yhteiskunnan innovaatioperustaa, kun taiteen, yhteiskunnan, elinkeinoelämän ja kansainvälisen kulttuurielämän kohtaamista lisätään. Ohjelman toimenpide-ehdotuksiin kuuluu mm. eri taiteenalojen kansainvälisen esittämisen sekä kansainvälisen yhteistuotannon edistäminen, markkinaperusteisen taiteen vientiedellytyksien edistäminen sekä residenssitoiminnan ja sen edellytysten kehittäminen osana taiteen kansainvälistymisen tukemista.

Kansainvälisen yhteistyön kehittämiseksi kulttuuripolitiikan osalta tavoitteena on laatia Suomen kansainvälinen kulttuuriyhteistyöstrategia ja edistää siinä asetettujen tavoitteiden mukaisesti eri toimijoiden mahdollisuuksia vastata taiteen yhä lisääntyvään kansainvälistymiseen ja kansainväliseen vuorovaikutukseen sekä taata kulttuuri-instituuttien toimintaedellytykset ja tukea instituuttien kulttuurivientihankkeita opetusministeriön tulevan kulttuuri- ja tiedeinstituuttistrategian ja instituuttilinjauksien mukaisesti.

Opetusministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman 2003 - 2008 tavoitteena on tutkimuksen kansainvälisten, kansallisten ja alueellisten yhteistyöverkkojen vahvistaminen, mukana olo pohjoismaisen ja eurooppalaisen tutkimusalueen rakentamisessa ja profiloituminen vahvuusalueilla. Innovaatiotoiminnan edellytyksiä vahvistetaan panostamalla Suomelle tärkeisiin tutkimusaloihin ja turvaamalla uudet kasvualat sekä kehittämällä tutkijankoulutusta. Tutkijakunnan saatavuus turvataan edelleen huolehtimalla tieteellisen tutkimuksen arvostuksesta ja tutkijanuran houkuttelevuudesta. Kehittämissuunnitelmalla tähdätään mm. ulkomaisten vaihto-opiskelijoiden ja tutkinto-opiskelijoiden sekä kansainvälisen opettajavaihdon määrän kasvattamiseen ja ulkomaisen opetushenkilökunnan rekrytoinnin helpottamiseen.

Kulttuuri- ja tiedeinstituutit osana opetusministeriön kansainvälisen vaikuttamisen tavoitteita ja instrumentteja

Opetusministeriön kansainväliseen toimintaan kuuluu osallistuminen oman toimialansa merkittävien kansainvälisten järjestöjen ja alueneuvostojen toimintaan, erilaisten globalisaatioon tai lähialueyhteistyöhön liittyvien ohjelmien ja aloitteiden toteuttaminen, niin kulttuuri- kuin tiedeyhteistyön tukeminen ja ulkosuomalaistoiminnan tukeminen. Opetusministeriö vastaa lisäksi toimialansa EU-asioiden hoitamisesta.

Kansainvälisen kulttuuriyhteistyöhön toteuttamiseksi opetusministeriö on ollut mukana perustamassa osaa Suomen ulkomailla toimivista kulttuuri- ja tiedeinstituuteista ja tukee tällä hetkellä seitsemäntoista⁸ instituutin toimintaa. Kulttuuriyhteistyön toteuttamiseksi on myös solmittu kulttuurisopimus⁹ 33 maan kanssa, laadittu sukukansaohjelma sekä avustetaan kulttuuriyhteistyötä ja ystävyysseuratoimintaa. Kansainvälisen kulttuuriyhteistyön edistämiseksi opetusministeriö tukee sellaisia ministeriön kanssa tiiviissä yhteistyössä toimivia yhteisöjä, jotka omalla toimialallaan osallistuvat kulttuurivaihtoon ja tekevät Suomen kulttuuria tunnetuksi ulkomailla kansainväliseen levitykseen tarkoitettuja Suomen kulttuurielämän eri aloja käsitteleviä julkaisuja¹⁰. Lisäksi tuetaan residenssitoimintaa. Monenkeskistä yhteistyötä tuetaan mm. EU:n kulttuuri 2000-ohjelmasta avustusta saaneiden hankkeiden kansallisella rahoitusosuudella. Taiteen keskustoimikunta jakaa taiteilijoille matka-apurahoja sekä avustuksia residensi- ja taiteilijavaihtotoimintaan.

Lisäksi opetusministeriö osallistuu yhteistyössä eri ministeriöiden kanssa kulttuurivienti-ohjelman 2006 - 2010 laatimiseen, kehittää pohjoista kulttuurista kumppanuutta toimeenpanemalla taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelmaa ja edistämällä EU:n ja Venäjän välillä 10.5.2005 sovitun kulttuurin tiekartan toimeenpanoa.

Instituuttien perustamisaikaan pääasiassa 1990-luvulla kansainvälisessä kulttuurivaihtotoiminnassa painotettiin valtioiden kahdenvälisen kulttuurisopimusten merkitystä. Kulttuuri- ja tiedeinstituutit on nähty olennaisena osana kahdenvälisen kulttuurisopimusten ja niihin liittyvien ohjelmien toteuttamista. Opetusministeriön tuki kulttuuri-instituuteille on liittynyt kahdenvälisen sopimusten täytäntöönpanoon. Suomella on kulttuurisopimus, -ohjelma tai kahdenvälinen kulttuurirahasto kaikkien niiden maiden kanssa, joissa Suomella on kulttuuri- tai tiedeinstituutti. Instituuttien toiminta on kirjattu sopimuksiin liittyvien kulttuurivaihto-ohjelmien yhdeksi osaksi. Opetusministeriö tukee myös kulttuurivaihto-ohjelmiin liittyviä yksittäisiä kulttuurivaihto- ja vientihankkeita. Kahdenvälisiä kulttuurisopimuksia ei kuitenkaan ole solmittu jokaisen useamman maan alueella toimivan instituutin toimintamai-

⁸ 16 ulkomailla toimivaa ja yksi Suomessa toimiva instituutti

⁹ Kulttuurisopimukset ovat valtioiden välisiä sopimuksia, joita voidaan pitää kansainvälisten suhteiden poliittisina instrumentteina. Sopimukset koskevat opetusministeriön hallinnonhaaran toimialoja, opetusta, tiedettä, tutkimusta, taidetta, kulttuuriperintöä, kirjastoja ja arkistoja, kansalaisjärjestöjä, kulttuuri-instituutteja, liikuntaa sekä nuorisotyötä. Sopimuksia toteutetaan kulttuurivaihto-ohjelmilla, jotka ovat yleensä 3 - 4 -vuotisia. Kulttuurisopimusten tekeminen on 1.4.2004 voimaan astuneen Valtioneuvoston ohjesäännön mukaan opetusministeriön vastuulla, ulkoasiainministeriöstä pyydetään edelleen tarvittaessa edustus neuvotteluihin. Aiemmin vastuu oli ulkoasiainministeriöllä ja sopimukset valmisteltiin yhteistyössä ulkoasiainministeriön ja opetusministeriön kanssa. Ulkoasiainministeriö vastasi ulkopoliittisten näkökohtien ja oman kansainvälisen kulttuuritoimintansa huomioon ottamisesta ja sen toiminnan pääpaino oli laajemmista, kertaluonteisissa hankkeissa, joilla saattoi olla liittymäkohtia opetusministeriön rahoittamiin ohjelmiin.

¹⁰ Books from Finland, Form Function Finland, Finnish Music Quarterly, Framework, Finnish Dance in Focus ja Finnish Theatre Finlandais

den kanssa¹¹. Kulttuuri- ja tiedeinstituutteja ei myöskään ole perustettu kaikkiin niihin maihin, joiden kanssa Suomella on sopimus, mm. Kiina ja Meksiko.

Kulttuurisopimuksia solmittiin erityisesti 1970 - 1980 luvuilla. Opetusministeriön Kahdenväliset kulttuurisopimukset ja kulttuuriohjelmat -analyysin mukaan uusia sopimuksia ei nykyisin yleensä solmita vaan tarvittaessa pyritään kevyempiin vaihtoehtoihin, kuten yhteistyöpöytäkirjoihin ja muistioihin. Lisäksi puolet kulttuurisopimuksia solmivista maista pitää ohjelmia lähes merkityksettöminä. Monet maat painottavat suoria kontakteja kulttuurituottajien kanssa.

Kulttuurisopimukseen liittyvien muutoksien kanssa samanaikaisesti ollaan opetusministeriössä siirtämässä kulttuurivaihtohankkeiden ml. kulttuuri-instituuttien tukeminen kansainvälisten asiain sihteeristöltä kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osastolle. Samaan aikaan on tullut tarve linjata uudelleen opetusministeriön tuen tavoitteet ja lähtökohdat.

Opetusministeriön tavoitteena on edistää suomalaista kulttuuria ja sen vuorovaikutusta muiden kulttuurien kanssa. Kulttuuri-instituuteilla on Ulla Ekbergin selvityksen mukaan taitteen edistämiskeskusten ohella keskeinen rooli kulttuurivientihankkeiden onnistumisessa. Kulttuuri-instituuttien tukemisen kannalta keskiössä ovatkin suomalaisen kulttuurin ja sen kentän toimijoiden tarpeet ja toiminta, joka kohdistuu niiden kannalta merkittävälle alueelle. Opetusministeriö laatii näiden pohjalta tuelleen asetettavat tavoitteet ja neuvottelee ja sopii instituuttien ylläpitäjyhteisöjen kanssa siitä, miten kunkin instituutin toimintaa kehitetään.

Ulkomaalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden saamista Suomeen ja suomalaisten opiskelijoiden ja tutkijoiden liikkuvuutta opetusministeriö edistää tukemalla ja ohjaamalla tulossuunnitelmilla kansainvälisen henkilövaihdon keskuksen CIMOn toimintaa. Instituutit ovat tehneet yhteistyötä CIMOn kanssa.

Suomen tieteen kansainvälisen tunnettuuden edistämiseksi opetusministeriö tukee Suomen Akatemiaa, jonka kanssa se tekee myös tulossopimukset, sekä tukee Research.fi -portaalilla. Suomen Akatemian strategian visiona on saada Suomen tiede korkeatasoiseksi osaksi kansainvälistä tiedejärjestelmää. Tavoitteen saavuttamiseksi Suomen Akatemia rahoittaa tutkimustoimintaa ja toimii tiedepoliittisena asiantuntijana ja tieteen tunnetuksi tekijänä niin kansainvälisten kuin kansallisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Akatemia osallistuu kansainväliseen, eurooppalaiseen, Euroopan unionin sekä kansainvälisten tiede- ja tutkimusorganisaatioiden toimintaan. Lisäksi Akatemia on myös solminut yhteistoimintasopimuksia eri maiden Akatemiaa vastaavien organisaatioiden kanssa. Sopimuksiin pohjautuva yhteistoiminta koskee mm. tutkimusohjelmia, huippututkimusyhteistyötä, asiantuntija-arviointia ja tutkijoiden liikkuvuutta.¹²

¹¹ Lähi-idän instituutilla on toimintaa Syyriassa, Jordaniassa sekä Palestiinan itsehallintoalueella.

¹² Suomen Akatemian tavoitteena on edistää suomalaisten tutkijoiden valmiuksia ja edellytyksiä kansainväliseen toimintaan tutkijoina ja tieteen edistäjinä. Tähän kuuluu muun muassa tutkimusohjelmien ja huippuyksiköiden kansainvälisten verkottaminen ja avaaminen, tutkijankoulutuksen kansainvälistäminen, suomalaisen tieteen tunnettuuden ja suomalaisten tutkimusympäristöjen houkuttelevuuden lisääminen sekä tutkijoiden liikkuvuuden esteiden poistaminen. Suomen Akatemia myös rahoittaa merkittävän osan tutkijoiden liikkuvuudesta

Ulkoasiainministeriön ja ulkomaanedustustojen kulttuuritoiminta

Ulkoasiainministeriöllä on sekä ulkopoliittisia, kauppapoliittisia että kehityspoliittisia tavoitteita. Ulkoasiainministeriön linjauksien mukaan kulttuuri on julkisuusdiplomatiassa ja suomalaisuuden edistämässä hyödynnettävä asia¹³. Julkisuusdiplomatiassa tavoitteena on vaikuttaa valtioihin, mediaan ja kansalaisiin Suomen etuja edistävällä tavalla lisäämällä tietoisuutta Suomesta¹⁴ ja Suomen arvostusta sekä hankkimalla ymmärrystä ja kannatusta Suomen toiminnalle. Julkisuusdiplomatiassa käyttää viestinnän, kulttuuriviennin ja promootion keinoja. Suomalaisen kulttuurin ja elämänmuodon vahvuuksien tunnetuksi tekeminen palvelee myös kaupallis-taloudellisten mahdollisuuksien hyödyntämistä. Ulkoasiainministeriö on myös mukana kolmen ministeriön yhteisessä kulttuurivientihankkeessa. Kulttuurivienti on tärkeällä sijalla julkisuusdiplomatiassa välinearvon lisäksi myös tavoitteena.

Ulkoasiainministeriöllä on pysyvä toimipiste 83 maassa. Suurlähettiläiden sivuakkreditointien ja Helsingistä käsin toimivien viiden kiertävän suurlähettilään toimialueet kattavat lisäksi 61 muuta valtiota. Tukholman, Lontoon, Berliinin, Washingtonin ja Moskovan edustustoissa kulttuuriasioilla on lähetetty kulttuurineuvos oma vastuuhenkilönä. Tallinnan, Tokion, Pariisin, Pietarin ja Kööpenhaminan edustustoissa on lähetetty lehdistö- ja kulttuurineuvos. Muissa edustustoissa kulttuuriasioita hoidetaan muun toimen ohessa. Kuinka suuren osan kulttuuriasiat kussakin tapauksessa ao. toimenkuvasta muodostavat vaihtelee suuresti asemamaasta toiseen.

Ulkomaan edustustojen kulttuuritoiminta käsittää mm. kulttuuritilaisuuksien järjestämistä joko yksin tai yhteistyössä muiden tahojen kanssa, osallistumista muiden Suomi-tahojen toimintaan, säännöllisten yhteyksien ylläpitoa alueella toimiviin suomalaisyrityksiin ja muihin viennin ja kaupankäynnin edistämiseen tähtääviin tahoihin. Joillakin edustustoilla (mm. Washington DC) on erinomaiset mahdollisuudet järjestää kulttuuritilaisuuksia omissa tiloissaan ja toimia de fact Suomen kulttuurikeskuksina. Ulkoasiainministeriöllä ja suurlähetystöillä on edustajansa myös joidenkin kulttuuri- ja tiedeinstituuttien säätiöiden hallituksissa, osan kanssa suurlähetystöt tapaavat muuten säännöllisesti. Suomen edustustot ovat aktiivisessa vuorovaikutuksessa myös asemamaansa kansalaisyhteiskunnan kanssa.

Ulkoasiainministeriön viestintä- ja kulttuuriosasto kutsuu vuosittain pitkälle toistasataa ulkomaista kulttuuritoimittajaa, -kriitikkoa ja -vaikuttajaa Suomeen, mm. tärkeimmille festivaaleille.

¹³ Ulkoasiainministeriön toiminta ja taloussuunnitelman (2006 - 2009) mukaan "Suomen tunnettuutta edistetään julkisuusdiplomatiassa keinoilla, joihin kuuluu kohdennetun viestinnän lisäksi suomalaisen kulttuurin hyödyntäminen kahdenvälisissä yhteyksissä. Suomalaisuutta edistetään myös edistämällä ulkomailla asuvien suomalaisten yhteyksiä kotimaahansa ja suomalaiseen kulttuuriin."

¹⁴ Osa instituuteista toimii myös paikallisena Suomen infopisteenä tarjoamalla tietoa Suomesta ja mm. kirjastopalveluja. Tämä vaatisi enemmän resursseja kuin nyt on tarjolla ja toiminta on päällekkäistä ulkomaan lähetystöjen tehtäväkentän kanssa.

¹⁵ toiminta-avustus

Kauppa- ja teollisuusministeriön ja sen toimialan vienninedistämistoiminta

Kauppa- ja teollisuusministeriön toiminta sivuaa opetusministeriön toimialaa kulttuurivien- nin osalta. Kauppa- ja teollisuusministeriö on mukana kulttuurivientihankkeessa ja se tukee joitakin kulttuurialan vienninedistämisorganisaatioita kuten Music Export Finlandia (MUSEX)¹⁵.

Koivusen Kulttuurivientiselvityksessä esitetään luotavaksi hallinnon eri toimijoiden yhteinen strateginen näkemys perustamalla opetusministeriön, kauppa- ja teollisuusministeriön sekä ulkoasiainministeriön yhteinen pysyvä yhteistyöelin, joka koordinoi ja suuntaa kulttuurivien- nin resursseja. Ko. foorumi tuottaisi myös materiaalia ja loisi strategiset periaatteet kulttuu- rivien- nin tukemiselle. Yhteistyöfoorumin perustamisessa tärkeää on yhdensuuntaisten tavoit- teiden asettaminen sekä yhteistyön, roolien ja työnjaon hiominen.

Suomalainen kaupallisten sihteerien verkosto kuului ulkoasiainministeriön hallinnonalalle vuoteen 1992, jonka jälkeen vienninedistämistyötä ulkomailla toteuttaneet kaupalliset sih- teerit siirrettiin ulkoasiainministeriön alaisuudesta Suomen Ulkomaankauppaliiton alaisuus- teen ja kauppa- ja teollisuusministeriön hallinnonalalle. Samalla kaupallisten sihteerien toi- menkuvaa tarkennettiin. Suomen Ulkomaankauppaliiton toimintaa on selvitetty joulukuus- sa 1996 valmistuneessa arvioinnissa ja arvioinnin pohjalta on tehty eräitä liiton hallintoa, teh- täviä ja toimintastrategiaa koskevia muutoksia. Liiton nimi muutettiin vuoden 2000 alusta Finpro ry:ksi.

Kauppa- ja teollisuusministeriön viennin ja kansainvälistymisen edistämisen (vke) kansal- linen strategia lähtee siitä, että Suomi pienenä kansantaloutena on yhä riippuvaisempi yritys- ten kansainvälistymisestä ja viennistä, ja että nykyinen liiketoimintaympäristö edellyttää yri- tyksiltä kansainvälistymistä entistä varhaisemmassa vaiheessa ja kansainvälistymisosaamisen ja kansainvälisen kilpailukyvyn jatkuvaa kehittämistä. Julkisia ja julkisrahoitteisia vke-palveluja kehitettäessä painopisteenä ovat kasvavat markkinat, ja pk-yritysten osalta myös niiden kan- nalta tärkeät lähimarkkinat. Vienti ja kansainvälistyminen huomioidaan koko innovaatioket- jussa siten, että kyetään varmistamaan uusien teknologioiden, innovaatioiden ja osaamisläh- töisten palveluiden markkinaorientoitunut kehittäminen ja kaupallistaminen.

Kauppa- ja teollisuusministeriö rahoittaa vke-strategian pohjalta Finpron lisäksi viittä it- senäistä vienninedistämisyhteistöstä: Kansainvälisen kaupan koulutuskeskusta Fintraa, Suoma- lais-Venäläistä kauppakamaria, Suomalais-Ruotsalaista kauppakamaria, Osuuskunta Viexpoa ja Finland Convention Bureautta. Yleisavustusta näille myönnetään vuosittain yhteensä noin 24 milj. €, mistä Finpro ry:n osuus on 20,5 milj. €. Yleisavustus Finpron menoihin kattaa keskimäärin 75 % Finpron toiminnan valtionavusteisista kuluista. Avustuksella tarjotaan mm. ilmaisia neuvonta- ja asiantuntijapalveluita suomalaisille pk-yrityksille. Osan toiminnas- taan järjestöt kattavat omia asiantuntijapalveluja myymällä. KTM ohjaa yhdistyksiä tulos- ohjauksella ja on aktiivisesti arvioinut tukemansa toiminnan vaikuttavuutta.

Finpron toimipisteiden määrää on supistettu voimakkaasti niiden siirryttyä ulkoasiainmi- nisteriön alaisuudesta Ulkomaankauppaliittoon: vuodesta 1992 vuoteen 2005 määrä on las- kenut 85 toimipisteestä 52 toimipisteeseen, jotka toimivat 40 eri maassa. Tavoitteena on ol- lut palvelujen keskittäminen ja kustannustason laskeminen. Joillakin alueilla (mm. Kiina ja Venäjä) resursseja on myös vahvistettu. Ulkoasiainministeriön ulkomaan edustustojen rooli viennin- ja kansainvälistymisen edistämässä korostuu alueilla, joilla ei ole tarjolla Finpron vienninedistämispalveluita. Finpron vientikeskusverkoston alueellinen kattavuus ja kehittämi- nen -tutkimuksen mukaan Finpron ja ulkoasiainministeriön välinen yhteistyö vaatii edelleen kehittämistä ja lähetystöjen rooli vke-toiminnassa selkeyttämistä. Kauppa- ja teollisuusminis- teriö onkin korostanut ohjauksessaan kohderyhmien rajaamista ja hankkeiden

hyödynnettävyyttä. Finpron toimipisteitä on siirretty lähetystöjen alueilta liike-elämän alueille kontaktien, pk-yrityksille paremmin sopivan arkisuuden sekä kustannussäästöjen takia.

Finpron intressissä on kulttuurialojen elinkeinoelämän kehittämisen tukeminen. Finpro korostaa palvelusektorin kehittämistä ja tuotteistusta, joka koskee myös erilaisten toimintatapojen ja systeemien räätälöimistä, myymistä ja managerointia. Finpro näkee kulttuurin osana palvelusektoria ja kysyy kulttuuripuolen liiketoiminnallisen osaamisen perään. Kulttuuriviennissä Finpro voisi tukea laajempia esimerkiksi elämäntapaan liittyviä kokonaisuuksia, joissa voisi olla myös koulutussektori mukana.

Tekesin toimistojen määrää on vähennetty 1990-luvulta alkaen erityisesti EU:n alueella, jossa Tekes toimii nykyään pääasiassa ohjelmien kautta. Tekesillä on vain muutama toimipiste, joista osa sijaitsee Suomen ulkomaan lähetystöjen yhteydessä. Yhteyspisteet sijaitsevat USA:ssa Washingtonissa ja San Joséssa, Tokiossa, ja uusien Shanghaissa kauppa- ja teollisuusministeriön, Finpron ja Tekesin perustaman Finland-China Innovation Center FinChin yhteydessä¹⁶. Tekesillä on yhteyshenkilöt myös Brysselissä¹⁷ ja Pekingissä. Uusien toimipisteiden perustaminen lähtee Tekesissä kotimaan tarpeista. Toimi- ja yhteyspisteitä tai -verkostoja perustetaan alueille, joille toimijoilla ei ole vielä suhteita esim. Kaukoitään tai joihin liittyy sellaisia kielieroja, esim. Venäjä, joiden ylittämiseen tarvitaan apua¹⁸. Uusille alueille, esim. Intiaan ja Brasiliaan voidaan myös lähettää määräaikaista henkilöitä. Toiminnan laajentaminen Aasian maissa on noussut tarpeesta ottaa paremmin haltuun eri maat ja niiden kulttuurit, aiemmin yhteyksiä hoidettiin Japanista käsin.

Kulttuuri- ja tiedeinstituuteista Tekes on tehnyt yhteistyötä Suomen Japanin instituutin ja FinnAgoran kanssa. Finpron kanssa Tekes tekee yhteistyötä mm. tarjoamalla sen käyttöön keskustun asiantuntemusta.

¹⁶ FinChi on uuden ajan innovaatiokeskus, joka luo suomalaisille kasvuyrityksille kanavan Kiinan markkinoille ja edistää teknologista ja kaupallista yhteistyötä maiden välillä. FinChin tavoitteena on mm. että suomalaiset yliopistot ja tutkimuslaitokset hyötyvät FinChin palveluista etsiessään korkealuokkaisia yhteistyöpartnereita ja tarvitessaan tutkimuspalveluiden ostajia tai innovaatioiden kaupallistajia. FinChi hyödyntää Suomen ja Kiinan välistä tiede- ja teknologiasopimusta sekä tukee koulutus- ja tutkijavaihtoa. Myös opetusministeriön osallistumista verkoston toimintaan toivotaan.

¹⁷ Brysselin toimiston asiantuntija toimii läheisessä yhteistyössä Suomen Akatemian asiantuntijan kanssa. Yhdessä he muodostavat Suomen EU-T&K-yhteystoimiston.

¹⁸ KTM näkee tarpeita myös Baltian maissa sekä pienillä yrityksillä Ruotsissa

Työryhmän näkemykset kulttuuri- ja tiedeinstituuttien toiminnan kehittämistä

Visio eli tavoitetila 2015

"Suomella on globalisaatiokehityksen kannalta tarkoituksenmukainen, pääosin säätiöiden ylläpitämistä kulttuuri- ja tiedeinstituuteista koostuva verkosto. Instituuttien verkosto on dynaaminen ja uudistuva. Instituutit edistävät Suomen kulttuurin ja tieteen tunnetuksi tekemistä kohdemaissaan ja luovat uusia yhteistyösuhteita Suomen ja kohtamaan välille yhteistyössä muiden alan toimijoiden kanssa ottaen huomioon opetusministeriön painopisteet."

1 Kulttuuri ja tiede instituuttien toiminta-alueina

Kulttuuri kuuluu tavalla tai toisella kaikkien instituuttien perustamisajatukseen. Tiede ja koulutus, jotka laajasti ymmärrettynä kuuluvat myös kulttuurin kattokäsitteen alle, ovat myös mukana useimpien instituuttien perustamissäännöissä. Suomen kulttuurin ja tieteen tunnetuksi tekeminen ja niihin liittyvien yhteistyösuhteiden edistäminen on kaikkien instituuttien tehtävänä. Tiedeinstituuteilla on instituuttien perustehtävän lisäksi myös toinen, tutkimuksen tekemiseen liittyvä tehtävä.

Instituuttien toiminta kulttuurin saralla voi olla kulttuurivaihtoa, joka lisää kulttuurien välistä ymmärrystä, ja suhteiden luomista toimijoiden välille. Myös kulttuurivaihtosopimusten mukaan kulttuurivaihtotoiminta on kahdensuuntaista toimintaa: korkeatasoisen suomalaisen kulttuurin ja tieteen kansainvälisen näkyvyyden ja muiden kulttuurien esittäytymisen ja tuntemuksen edistämistä Suomessa.

Kulttuurivaihdon ohella myös kulttuuriviennin käsite laajasti määriteltynä sopii kuvaamaan sekä kulttuuri- että tiedeinstituuttien toimintaa. Koivusen mukaan kulttuurivienti voidaan määritellä kulttuuripiiristä toiseen tapahtuvaksi kulttuuristen merkitysten vaihdannaksi. Määritelmä kattaa sekä kaupallisen että voittoa tuottamattoman kulttuurituotannon.

Määritelmä sisältää ennen muuta vuorovaikutus- ja yhteistyöprosesseja, kulttuurikumppanuutta ja vuorovaikutusta.

Instituuttien tieteellinen toiminta keskittyy omaan tutkimus- ja koulutustyöhön, suhteiden luomiseen oman tutkimusalan paikallisiin ja alueella toimiviin kansainvälisiin toimijoihin, suomalaisten ja ulkomaalaisten tutkijoiden yhteistyön edistämiseen sekä suomalaisen tutkimuksen ja koulutuksen tunnetuksi tekemiseen.

Säätiöiden sääntöihin pohjautuen myös osalla kulttuuri-instituuteista tehtäväalueisiin kuuluu mm. Suomalaisen kulttuuriin liittyvän tutkimuksen ja koulutuksen sekä talouden ja teknologian tuntemuksen edistäminen asemamaassa erityisesti asiantuntijayleisön keskuudessa ja asemaan vastaavien alojen tuntemuksen edistäminen Suomessa. Tavoitteena on myös näiden alojen toimijoiden välisten suhteiden tai Suomen valtion ja asemamaiden välisten suhteiden luominen näillä aloilla.

Tieteen puolelta rahoituksensa saava Suomen Japanin instituutti on aikaisemmin painotunut toiminnassaan laajemmin kulttuuriin, mutta nykyisen kolmannen johtajan kaudella instituutin tavoitteena on selkeästi keskittyä tieteen alan yhteistyösuhteiden luomiseen. Instituuttien mahdollisuutena on ennen muuta pysyvien, monia kymmeniäkin vuosia kestävien tutkimussuhteiden luominen.

Roomassa, Ateenassa ja Lähi-idässä sijaitsevien tiedeinstituuttien tavoitteena on edistää alueiden kulttuurin ja kulttuuriperinnön¹⁹ tutkimista ja koulutusta ja välittää sitä tutkimuksen, koulutuksen ja taiteellisen työn kautta suomalaisille. Instituutit toimivat myös edustamiensa tieteenalojen tutkimusasemina.

Työryhmän ehdottaman strategian näkökulmasta tiedeinstituuttia voidaan pitää kulttuuri-instituuttina, jonka yhteydessä toimii ja jonka toimintaa olennaisilta osin luonnehtii oma tutkimusohjelma tai -yksikkö. Tämä on yksi käytännöllinen tapa määritellä, miten kulttuuri- ja tiedeinstituutit eroavat toisistaan.

Kulttuurin ja tieteen lisäksi monien instituuttien tehtäväkenttään liittyy myös koulutus. Erityisesti omaa tutkimustoimintaa harjoittavat instituutit järjestävät myös koulutusta. Instituutit järjestävät jonkin verran myös omaa suomen kielen koulutusta. Instituuteissa on tehty työtä myös Suomen koulutusjärjestelmän tunnetuksi tekemiseksi ja ulkomaisten opiskelijoiden houkuttelemiseksi Suomeen. Suomen koulutustarjonta herättää enenevässä määrin kiinnostusta, mutta tarvetta sen viennille ei ole aikaisemmin laajemmassa mittakaavassa vielä ollut opetuksen maksuttomuuden vuoksi. Valtioneuvoston periaatepäätöksessä julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteellisesta kehittämisestä 2005 sanotaan kuitenkin, että kansainvälistä koulutustarjontaa kehitetään lisäämällä vieraskielistä perus- ja tutkijankoulutusta Suomessa ja että ETA-alueen ulkopuolelta tulevien opiskelijoiden opintojen maksullisuutta selvitetään. Maksullisuuden toteutuminen mahdollistaisi koulutuksen viennin taloudellisen kannattavuuden.²⁰

¹⁹ Kulttuuri- ja kulttuuriperintö kattavat mm. Lähi-idän instituutissa myös kielet ja uskonnot.

²⁰ Valtioneuvoston periaatepäätös julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteellisesta kehittämisestä 7.4.2005

Kohta 11. Yliopistot parantavat kansainvälistä kilpailukykyään profiloitumalla sekä panostamalla tutkimuksen laatuun, monitieteisyyteen ja kansainvälisesti korkeatasoiseen tutkijakuntaan. Ammattikorkeakoulujen ylläpitäjien tulee yhdessä opetusministeriön kanssa varmistaa korkeakouluyksikköjen riittävä koko ja monipuolisuus sekä panostaa korkeatasoisen, alueiden työelämän tarpeita vastaavan koulutuksen ja ammattikorkeakoulujen tehtävänä olevan soveltavan t&k-toiminnan kehittämiseen yhteistyössä hyödyntäjien kanssa. Kansainvälistä koulutustarjontaa kehitetään lisäämällä vieraskielistä perus- ja tutkijankoulutusta Suomessa, tuottamalla myös muissa maissa toteutettavia koulutusohjelmia ja parantamalla ulkomaalaisille suunnattuja palveluja. Selvitetään ETA-alueen ulkopuolelta tulevien opiskelijoiden opintojen maksullisuutta syksyn 2005 talousarvioneuvotteluissa tehtäviä päätöksiä varten.

Aiheesta on laadittu myös korkeakoulujen ulkomaisten tutkinto-opiskelijoiden maksutyöryhmän muistio (Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:22)

Instituuttien muita säännöissä mainittuja tavoitteita ovat elinkeinoelämän etujen ajaminen sekä yhteiskuntasuhteiden ja kansalaisyhteiskunnan yhteyksien edistäminen. Viimeksi mainittua on aktiivisesti harjoittanut mm. Hanasaaren kulttuurikeskus. Osalla instituuteista syntyhistoriaan liittyy myös ulkosuomaisten kulttuuritarpeiden huomioiminen mikä kuitenkin liittyy varsinaisesti ulkoasiainministeriön toimialaan. Opetusministeriö edistää ulkosuomalaisten toimintaa tukemalla vuosittain Suomi-Seuran toimintaa²¹.

2 Instituuttien toimintatavat

- *Instituuttiverkosto on osa kulttuuriviennin tiedotuskeskusverkostoa yhdessä taiteen tiedotuskeskusten ja kulttuurivienninedistämisen organisaatioiden kanssa.*
- *Opetusministeriö toteuttaa valittuja kulttuurivientiin ja muita kansainvälistymiseen liittyviä hankkeitaan instituuttien avustamana ylläpitäjäorganisaatioiden kanssa tehtyjen sopimusten puitteissa.*

Instituuttien toimintatavat vaihtelevat säätiön tarkoituksen ja instituuttien perustehtävien mukaan. Instituuttien toimintatapoihin kulttuurin ja tieteen tunnetuksi tekemiseksi sekä alojen yhteyksien solmimiseksi vaikuttaa se, että ne toimivat hyvin erilaisissa toimintaympäristöissä. Myös suomalaisten toimijoiden suhde instituuttien toiminta-alueisiin vaihtelee.

2.1 Nykyhetken kuvaus

Yhteistyösuhteiden, kulttuurien välisen ymmärryksen sekä kulttuuriviennin edistäminen

Kulttuurivaihtona on perinteisesti pidetty esim. kulttuuritapahtumien, esitysten, näyttelyiden, tieteellisten esitelmätilaisuuksien ym. järjestämistä ja niihin osallistumista vierailuja järjestämällä. Omaa tutkimustoimintaa harjoittavien instituutioiden työ edistää Euroopan kulttuuriperinnön tuntemuksen ja muiden kulttuurien ymmärryksen lisäämistä Suomessa.

Kulttuurivaihtotoiminnan tukemisella on ollut myös yleisen Suomi-kuvan kirkastamiseen liittyvä päämäärä ja se on omalta osaltaan hyödyntänyt myös Suomen ulkopoliittisia ja kauppapoliittisia päämääriä. Lähetystöjen kanssa tehtävässä yhteistyössä haasteena on löytää tasapaino ulkopoliittisten, kulttuuripoliittisten ja kansalaisyhteiskunnan omien päämäärien välillä.

Instituuttien itse, omissa tiloissaan järjestämien tilaisuuksien kannalta haasteena on usein yleisön löytäminen, yleisömäärät saattavat jäädä pieniksi ja koostua suurelta osin paikallisesta suomalaisyleisöstä. Ongelmana on se, että instituuttien kyky kilpailla paikallisten taide-, kulttuuri- ja tiedeinstituutioiden kanssa on rajallinen erityisesti suurissa metropoleissa, joissa muu tarjonta on hyvin laajaa. Kulttuurin ja tieteen alalla toimijan uskottavuus on ensisijaisen tärkeä kysymys, toimijan tulisi olla osa kenttää ja arvostettu alallaan. Instituutin nostaminen arvostetuksi toimijaksi paikallisen kulttuurin tai tieteen kentällä vaatii paljon pitkäjänteistä työtä

²¹ Vuonna 2005 opetusministeriön tuki oli 520 000 euroa.

sekä toimijoiden että median suuntaan. Suomalaisuus on asia, jota on usein yritetty samalla edistää, mutta sen korostaminen instituutin ensisijaisena ominaisuutena ei aina palvele tarkoitusta parhaalla mahdollisella tavalla.

Koulutuksen tunnettuuden edistäminen

Instituuteissa työskennellään myös Suomen koulutusmahdollisuuksien tunnettuuden edistämiseksi ja ulkomaisten vaihto- ja tutkinto-opiskelijoiden houkuttelemiseksi Suomeen.

Opiskelijoiden houkuttelu Suomeen liittyy instituuttien yhteistyöhön Kansainvälisen henkilöväihdon keskuksen CIMOn kanssa. Instituutit ovat mm. järjestäneet asemamaissaan yhdessä CIMOn kanssa seminaareja ja saattavat koordinoita paikallisten suomenkielen lehtorien toimintaa. CIMO myös lähettää ja kustantaa instituutteihin vuosittain harjoittelijoita (n. 8-11 kk/vuosi, korkeintaan puolivuotta/harjoittelija).

Instituuttien oma tutkimustoiminta

Tiede-instituuttien oma tutkimus- ja koulutustoiminta edistää alan²² tutkimusta Suomen yliopistoissa toimimalla eräänlaisina tutkimusasemina ja tarjoamalla tutkittavan kulttuurin ja alueen paikalla sijaitsevan tilan tutkimuksen tekemiselle sekä tutkimustyötä muutamalle tutkijalle kerralla. Tutkimusta johtaa instituutin johtaja, joka myös valitsee tutkimuslinjan. Tutkimustyön lisäksi järjestetään kursseja opiskelijoille.

2.2 Työryhmän kehittämislinjaukset

Työryhmä korostaa Suomen kulttuurin ja tieteen tunnetuksi tekemistä erityisesti taide- ja tiedeyhteisön keskuudessa sekä Suomen ja kohdemaan välisen yhteyksien edistämistä yhteistyösuhteiden, kulttuurien välisen ymmärryksen sekä kulttuuriviennin edistämiseksi. Tehokkaaksi kulttuuritoimijoiden tarpeita palvelevaksi tavaksi on osoittautunut yhteistyön tekeminen paikallisten, arvostettujen tahojen kanssa, joilla on omasta takaa myös hyvät mediasuhteet. Yhteistyö paikallisten kulttuuritoimijoiden kanssa palvelee myös kontaktien ja yhteistyömuotojen syntymistä Suomen ja toiminta-alueen toimijoiden välillä.

Yhteistyösuhteiden luomiseksi suomalaisten ja ulkomaalaisten tutkijoiden välillä sekä Suomessa tehtävän tieteellisen työn tunnettuuden edistämiseksi instituutit solmivat suhteita tiedemaailmaan. Instituutit järjestävät yhteistyössä alan toimijoiden kanssa tieteellisiä seminaareja, joihin suomalaisia tutkijoita kutsutaan esitelmöimään kansainväliselle tutkija- ja muulle yleisölle, ja järjestävät ja tukevat suomalaisten opiskelijoiden alueelle suuntautuvia kursseja. Instituuttien julkaisusarjoissa julkaistaan ennen kaikkea suomalaisten tutkijoiden monografioita ja artikkeleita. Tiedeinstituuttien johtajien oma tutkimustyö tukee tavoitteita lisäämällä johtajan tunnettuutta tieteen toimijoiden parissa. Instituuttien suomalaisia yhteistyökumppaneita ovat mm. yliopistot ja Suomen Akatemia.

²² Rooman instituutin tutkimusalat ovat antiikin ja keskiajan historia, klassillinen filologia, arkeologia ja taidehistoria. Ateenan instituutti harjoittaa ja edistää Kreikan arkeologian, historian, kielen ja kulttuurin tutkimusta antiikin ajoilta nykypäivään. Lähi-idän instituutin tutkimusaloja ovat Lähi-idän yhteiskunnat, kielet ja kulttuurit.

Kulttuurivientitoiminnassa instituuttien rooli liittyy tiedotukseen, toimijoiden verkostomiseen ja kontaktipintojen lisäämiseen²³. Vientitoiminnan alaan kuuluvat kulttuuri, tiede, koulutus ja se voi hyödyntää sekä alojen ei-kaupallista että kaupallista kenttää. Instituuttien suomalaista asiakaskuntaa ovat luovan tuotannon tekijät: mm. taiteilijat, tutkijat ja koulutuksen tarjoajat. Kulttuuriviennin toimintatapoja instituuteissa ovat suhdetoiminta, yhteyksiä luovien hankkeiden synnyttäminen, tukeminen mm. hankekoordinoinnilla sekä promovointi ja yhteyksien ja yhteystietorekisterien ylläpito. Myös residenssitoiminnan yhtenä päämääränä on tarjota tukea suomalaisten taiteilijoiden pääsyyille paikallisille taidemarkkinoille.

Instituuttien suomalaisia yhteistyötahoja kulttuuriviennissä ovat mm. taiteen alan tiedotuskeskukset, vienninedistämisorganisaatiot ja Suomen ulkomaanlähetystöt. Taiteen alojen tiedotuskeskuksilla on tärkeää oman alansa tuntemusta Suomessa sekä kokemusta ja välineitä sen kansainvälistämisestä. Vienninedistämisorganisaatioilla on kaupallisen alan osaamista. Yhteistyömahdollisuuksia tulisi etsiä mm. Finprosta ja sen paikallisista toimistoista. Ulkomaanedustustoilla on virallinen asema toimialueella. Kulttuuri- ja tiedeinstituuttien vahvuus on kielitaitoinen ja asemamaan kulttuurin, instituutit ja toimintatavat tunteva henkilöstö sekä vakituinen, viralliseen valtioiden väliseen toimintaan sitomaton läsnäolo kohdealueella, mikä madaltaa paikallisten tahojen kynnystä hakeutua yhteistyöhön suomalaisten toimijoiden kanssa.

Ulkoasiainministeriön viestintä- ja kulttuuriosasto näkee tietyn päällekkäisyyden vaaran Suomen kulttuuri-instituuttien ja samoilla paikkakunnilla sijaitsevien edustustojen kulttuuritoiminnan välillä. Tämän vaaran poistamiseksi on ulkoasiainministeriön mukaan tärkeätä, että kussakin asemapaikassa edustuston ja instituutin välillä vallitsee hyvä ja läpinäkyvä keskustelusuhte joka mahdollistaa koordinaation, työnjaosta sopimisen ja yhteistyön. Nykyisen järjestelyn vahvuutena on ulkoasiainministeriön mukaan joustavuus ja kyky reagoida nopeasti muutoksiin, ml henkilömuutoksiin ja niiden mukanaan tuomiin kiinnostusprofiilien muutoksiin.

Työryhmä katsoo, että instituuttien, taiteen alan tiedotuskeskusten, vienninedistämisorganisaatioiden ja Suomen ulkomaanlähetystöjen verkostomaista toimintaa ja yhteistyötä voimien yhdistämiseksi sekä työnjakoa tulee edelleen kehittää. Instituuttien työnjakoa ja yhteistyötä paikallisten suomalaisten toimijoiden mm. ulkomaanlähetystöjen ja Finpron paikallistoimijoiden kanssa tulee kehittää siten, että instituuttien vastuualueelle kuuluu kulttuurialan toimijoiden verkottuminen alan paikallisten toimijoiden kanssa, Suomen kulttuurin tunnettuuden edistäminen erityisesti alan kentän keskuudessa sekä kulttuurien välisen ymmärryksen ja vuorovaikutuksen lisääminen. Hyvin suunniteltu paikallinen yhteistyö suomalaisten toimijoiden kesken hyödyntää kaikkien eri toimijoiden tavoitteita.

Suomessa Finpron vientikeskusten koulutusviikon ja Suomen ulkomaan lähetystöjen tapaamisen yhteydessä voitaisiin ajallisesti yhdistää instituuttiverkoston syyskokouksen yhteyteen.

Myös paikallinen yhteistyö muiden maiden toimijoiden kanssa (esim. alueella toimivien eri maiden kulttuuri-instituuttien ja tutkimusasemien kesken) edistää suomalaistenkin kulttuurin- ja tieteen alan toimijoiden verkottumista, yhteyksien syntymistä ja liikkuvuutta.

²³ Opetus-, ulkoasiain- ja kauppa- ja teollisuusministeriön yhteisen kulttuurivientihankkeen raportissa esitetään toimenpiteitä, joiden avulla Suomen kulttuurivientiä voidaan kehittää vastaamaan globalistuvan maailman kulttuurikysyntää. Esitettyjen toimenpiteiden avulla kehitetään kulttuuriviennin edellytyksiä, verkottuvia rakenteita ja yhteistyömuotoja, sekä kohdennetun tuen, erityispanostuksen ja kannustuksen muotoja. Kulttuuriviennin edistämiseen liittyy kulttuuriviennin tiedotuksen verkostomaisen yhteistyön kehittämisen lisäksi myös ehdotus kulttuuriviennin henkilö- ja asiantuntijavaihtohjelman kehittämistä, joissa instituutit olisivat mukana, sekä ministeriöiden keskinäisen yhteistyöfoorumien perustaminen koordinoimaan vientiresursseja ja luomaan yhteisiä linjauksia kulttuuriviennin tukemiselle eri ministeriöissä.

Asemamaan kulttuurin tutkimusta instituutit edistävät oman tutkimustoiminnan lisäksi koulutustoiminnalla, muun tutkimustoiminnan tukemisella sekä asemamaan kulttuureja koskevan tiedon välittämisellä Suomeen näyttely- ym. hankkein. Instituuteissa tehtävään tai niiden tukemaan kulttuurien ja kulttuuriperinnön tutkimukseen liittyvää tiedotustoimintaa tulisi kehittää tutkijayhteisöä laajemmalle yleisölle Suomessa.

Rooman ja New Yorkin instituuttien residenssitoiminnan tarkoituksena on edistää asemaan taiteen ja kulttuurin tuntemusta Suomessa ja vaikutusta Suomen taiteeseen. Rooman instituutin residenssitoiminta tarjoaa Suomen taiteilijoille mahdollisuuden työskennellä taide- ja kulttuurihistorian kannalta merkittävällä alueella, New Yorkin instituutin toiminta-alue on nykytaiteen kannalta kiinnostava. Varsinaisen residenssitoiminnan lisäksi tiedeinstituutit majoittavat myös stipendiaatteja ja tutkijoita.

Yhteistyösuhteiden edistämisen, kulttuuriviennin ja kulttuurien välisen ymmärryksen edistämisen kannalta instituuttien edelleen kehittyminen verkostoitumisen ja kontaktipintojen lisäämisen asiantuntijoina sekä toimijoiden liikkuvuuden edistäjinä on tärkeää. Instituuttien asiakas- ja kohderyhmäajattelua tulisi vahvistaa, samoin instituuttien tiedotustoimintaa mm. tiedotusmateriaalin, sen levityksen ja verkkotiedottamisen osalta kulttuuriviennin tiedotusverkoston vahvistamisen yhteydessä. Kotimaisessa mediassa on tärkeää instituuttien näkyvyys luotettavina palvelujen tarjoajina.

Instituuttien tiedotustoimintaa tukevat instituuttien omat kotisivut, joiden avulla tiedotetaan instituuttien omasta toiminnasta ja ohjataan tiedonhakijoita linkkien avulla suomalaisten toimijoiden kotisivuille. Instituuttiverkostolla on myös yhteinen www-portaali.

Instituuttien omia kotisivuja voidaan käyttää tukemaan instituuttien tiedotustoimintaa asemamaassa sen omalla kielellä. Instituuttien kotisivuille voitaisiin mm. tehdä linkkejä suomalaisten toimijoiden portaaleihin. Tiedotustyön tukemiseksi opetusministeriö selvittää kulttuurivientihankkeen yhteydessä suomalaisten kulttuurin ja tieteen alan www-portaalien kieliversioiden tilanteen ja ylläpidon sekä tukee portaalien kieliversioiden tekemistä ja ylläpitoa. Englanninkielisten versioiden lisäksi tarvitaan versioita myös muilla kielillä.

Opetusministeriön tuki tulisi suunnata instituuttien yhteyksiä luovien hankkeiden synnyttämiseen, tukemiseen ja promovoimiseen (ml. tiedotustyö) sekä toimijoiden liikkuvuuden edistämisen tukemiseen. Instituuttien taitelijaresidenssitoimintaa tulee tukea ja kehittää kulttuurien välisten kontaktipintojen lisäämiseksi. Instituuttitoiminnan tärkein voimavara on instituuttien henkilöstö, sen kehittämiseen tulee suunnata resursseja. Muun muassa johtajien ja henkilöstön koulutusmahdollisuuksia tulee parantaa, esim. kulttuurivientihankkeen osalta on tullut esiin tiedotusverkoston yhteisen koulutuksen järjestäminen Fintran kanssa.

Instituuttien toiminnan arvioinnissa tulee painottaa Suomen kulttuurin ja tieteen vastaanottoa ja tunnettuutta asemamaassa sekä asemamaan kulttuurin ymmärryksen lisääntymistä Suomessa. Instituuttikohtaisen toiminnan vaikutusten arvioinnin tulisi kohdistua Suomen ja asemamaan tai -alueen toimijoiden välisten yhteyksien, yhteistyön ja kontaktipintojen synty-miseen ja tukemiseen. Seuranta voisi tapahtua instituuteilta ja instituuttien asiakkailta kerät-tävän tiedon avulla sekä seuraamalla instituutin asiakkaiden saamaa näkyvyyttä paikallisessa alan kannalta merkityksellisessä mediassa.

Ulkomaisten opiskelijoiden, tutkijoiden ja asiantuntijoiden mittava saaminen Suomeen ulkomailla tuotetun tiedon hyödyntämisen ohella on valtion tiede- ja teknologianeuvoston mukaan ensisijaisen tärkeätä Suomen innovaatiojärjestelmän kannalta. Liikkuvuuden lisääminen Euroopassa on myös yksi eurooppalaiseen korkeakoulutusalueeseen tähtäävän Bolognan prosessin tavoitteista. Henkilökohtaisilla suhteilla on yksilötasolla ratkaiseva merkitys myös kulttuurien välisen vuorovaikutuksen edistämässä ja se on otettu myös osaksi kulttuurivien-tiohjelmaa.

Instituuttien ja CIMOn yhteistyötä ulkomaisten opiskelijoiden saamiseksi Suomeen tulee kehittää sovittamalla CIMOn harjoittelijaohjelman ym. tavoitteet (Suomen koulutuksen markkinointi, suomen kielen opetuksen tukeminen yliopistoissa) instituuttien tavoitteisiin. CIMO toivoo instituuttien ylläpitävän hankittuja suhteita ja toimivan eräänlaisina CIMOn paikallisedustajina mm. tukemalla paikallisten yliopistojen suomen kielen opetusta.

Instituuteille harjoittelijat ovat tärkeä lisäresurssi. Harjoittelijoiden tulisi osallistua tiettyjen, rajattujen hankkeiden toteuttamiseen ja heidän opastamiseensa tulisi kiinnittää huomiota.

Instituutit voisivat tukea/koordinoida asema-alueen suomen kielen opettajien toimintaa siltä osin kuin se on sovittavissa instituuttien toiminnan tavoitteisiin ja toiminnan yleinen koordinointi voisi tapahtua lähetystöjen toimesta.

Kulttuurivienti -selvityksen ehdottamassa kulttuuriviennin henkilö- ja asiantuntijavaihto-ohjelmassa 2006-2010 instituuttien rooli voisi olla sopivien kohteiden etsimisessä Suomesta vaihtoon lähteville. Mikäli EU- ja ETA-alueelta tulevien opiskelijoiden opintojen maksullisuus toteutuu ja näillä alueilla toimivien instituuttien rooli opiskelijavaihdon edistäjänä kasvaa olennaisesti, on se resursoitava erikseen.

Tiedeinstituuttien tutkimukseen liittyvä tehtävä edellyttää nykyistä systemaattisempaa ja tiiviimpää yhteyttä Suomen yliopistoihin sekä vastaavaa tutkimuksen laadun arviointia kuin yliopistoissa. Työryhmän edustajien kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta tiedeinstituuttien ylläpitäjien edustajat pohtivat ajatusta yhteis- tai sivuprofessorista, joka on yksi keino yliopistoyhteyksien tiivistämiseen.

3 Instituuttien toiminta-alue ja sen kehittäminen

"Suomella on globalisaatiokehityksen kannalta tarkoituksenmukainen, pääosin säätiöiden ylläpitämistä kulttuuri- ja tiedeinstituuteista koostuva verkosto. Instituuttien verkosto on dynaaminen ja uudistuva."

- Opetusministeriö määrittelee tavoitteensa instituutti-verkoston laajuudesta vuoteen 2015 mennessä. Suunnitelma tarkistetaan määräajoin.

Instituuttien kulttuurivaihtotoiminnan kannalta olisi tärkeää määritellä säännöllisesti uudelleen ne kulttuurialueet, joille instituuttien toimintaa tulisi suunnata. Instituuttien nykyisen toiminta-alueen uudelleen arvioimiseksi ja toiminta-alueen kehittämiseksi on arvioitava, missä maissa tai alueilla tarvitaan valtion tukea Suomen kulttuurin ja tieteen tunnettuuden ja näihin aloihin liittyvien yhteistyösuhteiden syntymisen edistämiseksi sekä kulttuurien välisen vuorovaikutuksen ja ymmärryksen edistämiseksi. Tarpeita on arvioitava myös sen suhteen, minkälaista instrumenttia on tarkoituksenmukaista käyttää missäkin maassa huomioiden kansainvälisen vaikuttamisen instrumenttien kokonaisuus opetusministeriössä sekä ottaa huomioon suhde muiden ministeriöiden toimialaan.

Instituuttien sijainnin lisäksi niiden toiminta-alueen laajuutta on tarkasteltava suhteessa niille asetettuihin tavoitteisiin. Olennaisena osana arviointiin kuuluu myös kussakin maassa/alueella toimivan instituutin tarjoamien palveluiden tarpeen ja laadun arviointi. Arvioinnissa otetaan huomioon kulttuurin ja tieteen edut sekä alan toimijoiden palvelutarpeet ja näkemykset. Uusien instituuttien perustamisen ja jo olemassa olevien instituuttien toiminnan tukemisen sijasta opetusministeriö voi tukea myös suoria kahden- ja monenkeskisiä hankkeita, mikäli se katsotaan tarkoituksenmukaiseksi.

Toiminta-alueen uudelleen arviointi sekä olemassa olevien instituuttien että mahdollisten uusien instituuttien osalta tulee tehdä maa tai aluekohtaisesti opetusministeriön kulttuuria, tiedettä ja koulutusta koskevien strategioiden ja toimintalinjausten pohjalta ottaen huomioon instituuttien asiakasryhmien ja kentän toimijoiden tarpeet ja näkemykset. Yhteistyö kentän toimijoiden kanssa korostuu säätiömuotoisen instituutin perustamista suunniteltaessa.

Työryhmä on selvittänyt instituuttien toimintaa ja nykyisen toiminta-alueen kattavuutta tieteen, kulttuurin ja taiteen edistämisen kannalta opetusministeriön strategioiden ja linjausten pohjalta sekä kuulemalla asiantuntijatahoja.

Nykyisen instituuttiverkon toiminta-aluetta arvioidaan mm. Ulla Ekbergin selvityksessä. Sen mukaan opetusministeriön kansainvälisen toiminnan kehittämistä, myös olemassa olevien instituuttien tukemista pitäisi arvioida suhteessa mahdollisiin uusiin, perustettaviin instituutteihin. Uusia instituutteja tulisi perustaa vain hyvin selvin toimintatavoittein ja riittävällä rahoituspohjalla.

Asiantuntijoiden kuulemisissa on tuotu esiin, että mm. pohjoismaisten instituuttien asema kulttuuri-instituutteina olisi selvitettävä ja että nykyistä verkostoa tulisi tarvittaessa tarkistaa myös muiden instituuttien kohdalta.

Instituuttimuotoiselle toiminnalle on nähty tarvetta uusilla paikkakunnilla. Asiantuntija-kuulemisissa sekä selvityksissä, strategia- ja muissa asiakirjoissa on tehty avauksia lähinnä muiden maanosien, erityisesti Aasian suuntaan. Kulttuurivientiselvityksen mukaan kulttuurivientien kannalta uusia kiinnostavia alueita ovat Kiina ja Intia. Maat nousivat esiin myös keskustelussa kauppa- ja teollisuusministeriön edustajien kanssa.

Kiinan kanssa Suomella on kulttuurivaihtosopimus ja kulttuurivaihto-ohjelma (uusi: 2005-2009). Myös opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelmassa 2006-2009 mainitaan Aasian merkityksen kasvu taloudellisen globalisaation voimistuessa. Aasian merkityksen kasvu koskee niin monenkeskistä kuin kahdenvälistäkin yhteistyötä. Uusina painopisteinä nähdään mm. Kiina ja Intia joiden uskotaan kehittyvän lähitulevaisuudessa vahvoiksi tieteellisten-tekniologisen potentiaalain maiksi, joiden merkitys kasvaa myös opetusministeriön hallinnonalalla.

Suomen Akatemia ei näe uusien instituuttien perustamista ajankohtaisena oman tehtäväkenttensä kannalta. Akatemia näkee kuitenkin Japanin instituutin kanssa tekemänsä yhteistyön pohjalta Intian sellaisena paikkana, joka saattaa tulevina vuosina tarjota samanlaisia yhteistyömahdollisuuksia²⁴.

Ulkoasiainministeriö näkee Aasian ja Etelä-Amerikan myös instituuttien toiminnan kannalta kiinnostavina paikkoina. Instituuttien tapaan myös ulkoasiainministeriön kulttuuritoiminnassa painottuvat tällä hetkellä Suomen lähialueet ja Eurooppa. Ulkoasiainministeriöllä on sekä lehdistö- että kulttuurineuvos Moskovassa, Tukholmassa, Berliinissä, Washingtonissa ja Lontoossa. Tokiossa, Tallinnassa, Kööpenhaminassa, Pariisissa ja Pietarissa toimii kussakin maassa yksi yhdistetty lehdistö- ja kulttuurineuvos. Muissa lähetystöissä tehtäviä hoideaan muiden tehtävien ohessa.

Ulkoasiainministeriö on luonut lähialueyhteistyön toimintastrategian, pohjoista ulottuvuutta koskevan toimintasuunnitelman, Latinalaisen Amerikan ja Karibian aluestrategian ja Aasian ja Oseanian aluestrategian.

Lähialueilla ja Euroopalla on Suomen tämän hetkisen kansainvälisen politiikan kannalta

²⁴ Myös Valtion tiede- ja teknologianeuvoston mukaan suomalaisen tutkimus- ja yrityskentän yhteistyöintressit suuntautuvat mm. Kauko-Itään. (Osaaminen, innovaatiot ja kansainvälistyminen. Valtion tiede- ja teknologianeuvosto. Helsinki 2002)

merkitystä. Pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelma ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa koskevan osan mukaan hallitus tiivistää pohjoismaiden välisiä suhteita. Yhteistyön sisältöä kehitetään ottaen erityisesti huomioon Euroopan unionin laajentumisen aiheuttama toimintaympäristön muutos. Hallituksen tavoitteena on kehittää Baltian maiden ja pohjoismaiden välistä yhteistyötä Euroopan unionissa ja muissa eurooppalaisissa yhteistyöjärjestöissä. Hallitus jatkaa hyvien suhteiden kehittämistä Venäjän kanssa ja vaikuttaa aktiivisesti EU:n ja Venäjän välisten suhteiden sisältöön.

Globalisoituvassa maailmassa kiinnostus suuntautuu lisääntyvässä määrin myös kaukaisempia kulttuureita kohtaan. Muun muassa Intiaa kohtaan tunnetaan tässä mielessä kiinnostusta. Euroopassa, Madridissa instituuttia ylläpitävä Ibero-Amerikkalainen säätiö on suunnannut osan toiminnastaan Etelä-Amerikkaan. Myös Saharan eteläpuolista Afrikkaa on mietittävä jatkossa mahdollisena uutena alueena, jo nykyisin toimii Beninissä yksittäisten toimijoiden ylläpitämä taiteilijaresidenssi ja kulttuurikeskus Villa Karo.

Asiantuntijakuulemisissa tuli myös esiin, että yhteyksien vahvistaminen islamilaiseen maailmaan olisi suomalaisten ymmärryksen lisäämisen kannalta tärkeä alue. Nykyisistä instituuteista Lähi-idän instituutti sijaitsee islamilaisella alueella.

Instituuttityöryhmän esitys instituuttiverkoston toiminta-alueen kehittämisestä

Työryhmä ehdottaa, että nykyisen instituuttiverkoston toiminta-alueita tarkistetaan asiantuntijalausuntojen pohjalta instituuttien suomalaisten kohderyhmien tarpeet huomioon ottaen instituuttien kanssa solmittavia tavoitesopimuksia tehtäessä ja uusittaessa määräajoin.

Selvitysten, asiantuntijalausuntojen sekä opetusministeriön strategioiden ja linjausten pohjalta työryhmä ehdottaa, että instituuttiverkoston toiminta-alueen painotusta siirrettäisiin uusille alueille. Uusia avauksia tehtäisiin Aasiassa Kiinan ja Intian suuntaan, arabialais-islamilaisen maailman suuntaan, esimerkiksi Egyptiin, sekä Etelä-Amerikkaan yhteistyössä muiden suomalaisten toimijoiden kanssa. Samalla tarkistettaisiin instituuttiverkoston nykyisen toiminta-alueen tarkoituksenmukaisuutta suhteessa instituuttien suomalaisten kohderyhmien tarpeisiin nähden.

Uudet avaukset tehtäisiin olemassa olevan instituuttitoiminnan puitteissa siellä missä se on mahdollista ja tarkoituksenmukaista, esimerkiksi tutkimalla mahdollisuuksia painottaa uudelleen ja laajentaa Lähi-idän instituutin sekä Iberialais-Amerikkalaisen instituutin toiminta-alueita. Lähi-idän instituutin kohdalla olisi tutkittava myös yhteistyömahdollisuudet myös EU:n Aleksandriassa sijaitseva Anna Lindh -instituutin kanssa. Aasiassa kulttuurialueen laajuuden ja monimuotoisuuden sekä herkän poliittisen tilanteen takia uusien aloitteiden kohdalla tutkittaisiin mahdollisuuksia tehdä yhteistyötä paikallisesti muiden suomalaistoimijoiden kanssa.

4 Säätiöiden ja instituuttien keskinäisten yhteyksien kehittäminen

Instituuttien ylläpitäjyhteisöjen osalta yhteistyö on tähän mennessä tapahtunut lähinnä asiamiesten välisten tapaamisten kautta. Työryhmän ja ylläpitäjyhteisöjen välisissä keskusteluisissa on noussut esiin toive yhteisöjen keskinäisestä tiiviimmästä ja säännöllisemmästä yhteydenpidosta ja yhteistyöstä. Yhteisiä intressejä ovat erityisesti Suomeen päin suuntautuva tiedotus, mutta myös mm. uusien johtajien työsopimusten ym. kysymysten ratkaiseminen. Säätiöillä on myös yhteisiä intressejä erityisesti Suomeen päin suuntautuvan tiedotuksen osalta. Säätiöt

ovatkin tiivistämässä keskinäistä yhteistyötään uuden yhdistyksen avulla.

Instituuttien johtajat ja jossain määrin myös asiamiehet ovat verkostoituneet keskenään ja tapaavat säännöllisesti kahdesti vuodessa. Toinen tapaaminen on järjestetty säännöllisesti Suomessa Hanasaaren kulttuurikeskuksessa, jolloin kokouksen yhteydessä on voitu tavata opetus- ja kulttuuriministereitä, eri ministeriöiden edustajia, tarvittaessa eduskunnan sivistysvaliokuntaa ym. päättäjätahoja sekä taiteen alan tiedotuskeskuksia ja muita yhteistyötahoja Suomessa. Toinen instituuttiverkoston kokous järjestetään instituuttiverkoston kesken eri maissa toimivissa instituuteissa.

Instituuttiverkosto on myös kehittänyt opetusministeriön tuella yhteisen www-portaalin, joka toimii suomen ja ruotsin lisäksi neljällä eri kielellä: englanti, ranska, saksa ja hollanti. Portaali tukee instituuttiverkoston yhteistä profiloitumista suomalaisen kulttuurin ja tieteen tunnettuuden edistäjänä. Portaalin kautta on myös mahdollista tarjota kootusti tietoa instituuteista.

Opetusministeriö rohkaisee säätiöiden yhteydenpidon tiivistämistä. Keskinäisen yhteydenpidon etuja tulisi hyödyntää enenevässä määrin.

5 Opm:n ja instituuttien ylläpitäjäjyhteisöjen yhteydenpidon kehittäminen

- *Opetusministeriöllä on kulttuuri- ja tiedeinstituuttien ylläpitäjien kanssa määräaikaikaiset tavoiteasiakirjat, joissa määritellään mm. toiminta-avustusten perusteena oleva ministeriön tavoitteiden kannalta tarkoituksenmukainen toiminta sekä mahdollinen toiminnan laajentaminen. Tavoiteasiakirjojen tarkistus ja niiden toteutumisen arviointi toteutetaan määräajoin.*
- *Opetusministeriön rooli ja tehtävät suhteessa instituutteja ylläpitäviin säätiöihin ja muihin organisaatioihin on selkeästi määritelty ja läpinäkyvä.*
- *Opetusministeriön strategian toteutumista seurataan ja sitä tarkistetaan strategiakauden aikana.*

Opetusministeriön edustus säätiöiden hallinnossa

Opetusministeriön ohjaus instituuttien toiminnan suhteen on ollut valtionavustuspäätöksiin liittyvää informaatio-ohjausta, joka on ollut erityisesti tiede-instituuttien kohdalla säännöllistä. Opetusministeriön, ylläpitäjäjyhteisöjen ja instituuttien edustajien välillä on järjestetty tiedonvaihtoneuvottelut joka toinen vuosi. Lisäksi opetusministeriö on osallistunut instituuttiverkoston vuosittaisiin yhteiskokouksiin.

Opetusministeriö on nimennyt omat edustajansa säätiöiden hallituksiin sekä joidenkin instituuttien neuvottelukuntiin. Ministeriön nimeämisoikeus on kirjattu instituuttien hallituksen kokoonpanoa koskeviin sääntöihin. Myös ulkoasiainministeriöllä on edustajansa muutamien instituuttien säätiöiden hallituksissa, mutta sitä ei ole kirjattu säätiöiden sääntöihin.

Valtioneuvoston ja eri ministeriöiden työtä kehitettäessä on korostettu poliittisen ohjauksen ja strategisten asioiden painottamista. Ministeriöitä on kehitetty hallituksen esikunniksi ja hallinnonalansa johtajiksi. Ministeriöistä on siirretty niitä tehtäviä, jotka eivät välittömästi palvele hallituksen esikuntaroolia, alaisen hallinnon ohjausta ja johtamista, kansainvälistä yhteistyötä tai EU-koordinaatiota. Ministeriön hoitamissa tehtävissä korostuvat nyt poliittinen ohjaus ja strateginen päätöksenteko.

Ministeriön nimittämistoimivalta ja ministeriön virkamiesten osallistuminen hallinnon-alan säätiöiden ja muiden laitosten hallintoon ei enää kaikilta osin vastaa ministeriön aseman ja roolin muuttumista. Lisäksi ministeriön virkamiesten osallistuminen valtionapua nauttivien yhteisöjen hallintoon saattaa tuoda mukanaan myös jääviysongelman.

Opetusministeriön instituuttien ylläpitäjäsäätiöiden hallituksiin nimeämällä edustajilla on tavallaan kaksoisrooli: toisaalta he ovat säätiölain mukaan säätiön edustajia, mutta toisaalta heidän katsotaan edustavan hallituksessa opetusministeriötä. Nykyinen käytäntö on ongelmallinen, sillä jääviyden vuoksi hallituksessa toimiva edustaja ei voi toimia opetusministeriössä säätiöitä koskevien asioiden esittelijänä. Ongelmalliseksi koetaan myös se, että edustajilla on säätiölain mukainen henkilökohtainen taloudellinen vastuu säätiön toiminasta huolimatta siitä, että heidät on nimitetty hallitusten jäseniksi viran puolesta.

Lisäksi voidaan todeta, että monissa säätiöissä hallintorakenne on moniportainen siten, hallituksen lisäksi hallintoelimenä toimii laajan kokonpanon omaava valtuuskunta. Säätiöiden hallintorakenne luotiin aikana, jolloin ei ollut olemassa nykyaikaista verkostoyhteistyötä, vaan yhteistyö hoidettiin pääosin virallisen hallintojärjestelmän kautta. Tänä päivänä tilanne on tältä osin erilainen. Yhteistyöverkostoja syntyy ilman, että yhteistyökumppanit osallistuisivat toistensa hallintoon.

Opetusministeriön edustajien nimeämistä instituuttien ylläpitäjäsäätiöiden hallituksiin pohdittiin edellisen kerran vuonna 2001, jolloin opetusministeriö vetäytyi pois useimpien valtionavustusta saavien säätiöiden hallituksista, joiden tehtävät tärkeydestään huolimatta eivät liity kulttuuripolitiikan strategiseen ohjaukseen. Tällöin kuitenkin katsottiin, että ministeriö on mukana toistaiseksi kulttuuri-instituutteja ylläpitävien säätiöiden hallituksissa keskinäisen yhteydenpidon vuoksi. Työryhmä katsoo, että opetusministeriön ja säätiöiden välinen yhteydenpito on nykyään niin tiivistä ja säännöllistä, ettei se enää nykytilanteessa vaadi opetusministeriön edustajan nimeämistä säätiöiden hallituksiin.

Myös pysyvän asiantuntijan nimeäminen nähdään ongelmallisena: asiantuntijan rooli olisi selkiytymätön, pysyvänä asiantuntijana työskenteleminen vie aikaa eikä se ratkaise kaikkia tiedonkulkuun liittyviä ongelmia. Selkeiden vastuukysymysten ja tiedonkulun kannalta luontevinta on ylläpitää suoria yhteyksiä säätiöiden avustusten esittelijöiden ja säätiöiden välillä.

Työryhmä esittää, että opetusministeriö luopuu edustajien nimeämisestä säätiöiden hallituksiin sekä neuvottelukuntiin. Opetusministeriön vetäytyminen säätiön hallituksista vaatii sääntömuutoksen joidenkin säätiöiden sääntöihin. Vetäytyminen koskee myös säätiöiden valtuuskuntia, vuoden 1994 säätiölain muutoksen mukaan myös valtuuskunnan jäsenillä on henkilökohtainen vastuu säätiön taloudesta valtuuskunnan valitessa säätiön hallituksen jäsenet. Sääntöjä muutetaan siten, että opetusministeriö lakkaa nimeämästä tai esittämästä jäseniä säätiöiden hallituksiin siinä järjestyksessä kun nykyisten jäsenten toimikausi loppuu. Niiden säätiöiden osalta joiden säännöissä ei opetusministeriön edustajan nimeämistä hallituksen tai valtuuskunnan jäseneksi mainita²⁵, opetusministeriö ei nimeä edustajaansa enää seuraavalla kierroksella.

Opetusministeriön edustajan sijasta asioista vastaava esittelijä pitää tarpeellista yhteyttä säätiöiden hallituksiin. Opetusministeriö neuvottelee ylläpitäjäyhteisöjen kanssa määräaikaista tavoiteasiakirjat, joita tarkistetaan edelleen määrääjain järjestettävissä tiedonvaihtoneuvotteluissa. Tavoitesopimuksissa sovitaan molemmin puolin pidemmän aikavälin tavoitteista. Sopimukset solmitaan pääasiassa kuudeksi vuodeksi, mutta kumman tahansa osapuolen toivomuksesta sopimuskausi voi olla lyhyempikin.

Opetusministeriöiden edustajat voivat osallistua instituuttiverkoston ja säätiöiden yhteistapaamisiin.

²⁵ mm. Suomen Ateena-instituutin säätiö, Suomen Lähi-idän instituutin säätiö ja FinnAgoran säätiö

Instituuttiasioiden käsittely opetusministeriössä

Kansainvälisten asioiden hoidosta vastaavat opetusministeriössä valmisteilla olevien periaatteiden mukaan osastot niiden asiakokonaisuuksien osalta, joita ne hoitavat myös kansallisella tasolla. Opetusministeriön sisäisessä työnjaossa tapahtuneet muutokset merkitsevät kulttuuri- ja tiedeinstituuttien osalta niiden asioiden hoitamista ja avustuspäätösten tekemistä joita-kin mahdollisia erityisavustuksia lukuun ottamatta kyseessä olevien vastuuosastojen taholta.

Kulttuuri-instituuttien asioita käsitellään 1.9.2005 alkaen kulttuuri-, liikunta- ja nuoriso-osaston uudessa kulttuurivientiyksikössä, johon siirtyvät pääasiassa myös taiteenalan tiedotuskeskusten asioiden käsittely. Kulttuurivientiyksikkö pitää yhteyttä taide- ja kulttuuriasioiden substanssiesittelijöihin. Tiede-instituuttien osalta käsittely säilyy koulutus- ja tiedepolitiikan osastolla tiedepolitiikan yksikössä tiedeinstituuttien tutkimustoiminnan kehittämiseksi.

Kulttuurivientiyksikön ja tiedepolitiikan yksikön välillä tulee olla vuosittainen keskusteluyhteys koskien kulttuuri- ja tiedeinstituuttien toimintaa ja sen arviointia esim. valmistaututtaessa tavoiteneuvotteluihin tai kehitettäessä instituuttiverkoston toiminta-aluetta. Yksiköiden välistä yhteistyötä tulee tiivistää myös kulttuuri- ja tiedeinstituuttien hakemusprosesseissa (mm. pyydettävät asiakirjat, seuranta, tavoitesopimusten runko, päätösten ehdot) ja tiedonvälityksessä. Opetusministeriö ehdottaa instituuttien vuosittaisiin Suomessa pidettäviin verkostokokouksiin asialistalle sekä ajankohtaisia kulttuuri- että koulutus- ja tiedeasioita. Instituuttien on mahdollista kutsua kokouksiinsa sekä kulttuuri- että tiedepolitiikan virkamies.

Instituuttien vuokra-avustukset Senaatti-kiinteistöille hallinnoidaan kulttuuri-, liikunta- ja nuoriso-osaston puolelta momentilta 29.90.53.

6 Instituuttien toimintaedellytysten kehittäminen

- *Valtionavulla pystytään turvaamaan em. toiminnan edellytykset. Avustuksiin vaikuttaa tavoiteasiakirjassa sovittujen tavoitteiden toteutuminen.*
- *Opetusministeriö on yhtenäistänyt valtionavustusten mitoitusta, käyttöä ja seuranta koskevat käytäntönsä.*
- *Instituuttiverkostolla on tarpeelliseksi katsottu yhteinen infrastruktuuri, joka tehostaa ja tukee kaikkien instituuttien toimintaa (esim. Suomessa tehtävä kirjanpito, www-portaali ja yhteiskokoukset).*
- *Instituuttiverkosto on määritellyt instituuttien perustoiminnoille ja -tehtäville hyvät käytännöt.*

Instituuttien toimintaedellytysten kehittäminen on niiden toimintaa tukevan opetusministeriön intressi. Opetusministeriö tekee tässä yhteistyötä instituutteja ylläpitävien säätiöiden kanssa mm. tilakysymysten osalta.

Instituuttien toimintaedellytysten turvaaminen valtionavulla

Opetusministeriö tukee instituuttien toimintaa harkinnanvaraisilla valtionavustuksilla. Kulttuuri-instituuteille suunnatut valtionavustukset on budjetoitu myönnettäviksi yleisistä budjettivaroista (mom. 29.90.50) lukuun ottamatta Suomen New Yorkin kulttuuri-instituutin säätiön avustusta, joka myönnetään taiteen tukemiseen varatuista veikkausvoittovaroista

(mom. 29.90.52). Nämä avustukset on myönnetty kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osastolta, jossa ne tulee jatkossa myöntämään kulttuurivientiyksikkö. Tiedeinstituuttien avustukset myönnetään tieteen tukemiseen varatuista veikkausvoittovaroista (mom. 29.88.53) ja ne myöntää korkeakoulu- ja tiedepolitiikan osaston tiedepolitiikan yksikkö. Kansainvälisten asiain sihteeristö on lisäksi myöntänyt instituuteille vuosittain joitakin erityisavustuksia (mom. 29.08.25).

Vuonna 2005 kulttuuri-instituuttien ja Hanasaaren kulttuurikeskuksen toiminta-avustukset ovat 4 328 000 euroa, Suomen New Yorkin instituutin säätiön toiminta- ja projektiavustukset 295 000 euroa ja tiede-instituuttien toiminta-avustukset 1 590 505 euroa, yhteensä 6 213 505 euroa. Toiminta-avustusten lisäksi instituutit ovat saaneet erityisavustuksia erityisprojekteihinsa. Vuodesta 2005 opetusministeriö avustaa kulttuurivientihankkeita erillisellä määrärahalta, jota myös instituutit voivat hakea. Määrärahaa tulisi kasvattaa kulttuuriviennille asetettujen tavoitteiden vaatimalle tasolle.

Vuodesta 2005 lukien valtion kiinteistöhallinto muuttui instituuttien osalta siten, että opetusministeriön sijasta kiinteistöjen hallinnosta ja hoidosta vastaa Senaatti-kiinteistöt. Valtion kiinteistöissä sijaitsevat Suomen Lontoon instituutti, Suomen Ranskan instituutti, Hanasaaren ruotsalais-suomalainen kulttuurikeskus, Suomen Rooman-instituutti sekä Suomen Ateenan-instituutti. Nämä instituutit ovat saaneet kiinteistön vuokraa vastaavan avustuksen, joka myönnetään kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osastolta (mom. 29.90.53).

Opetusministeriön toiminta-avustus muodostaa nykyään useissa tapauksissa huomattavan suuren osan yksittäisten instituuttien toimintaresursseista. Instituuttien yhteistyökumppanien tuki vaihtelee ja kohdistuu hankekustannuksiin. Osa instituuteista tuottaa myös palveluita, pääasiassa kielikursseja, sekä muita tuotteita, jotka tuottavat tuloja. Osalla instituuteista on myös ulosvuokrattavia tiloja, jotka saattavat kohentaa instituuttien taloutta.

Instituuttien kanssa solmittavien sopimusten sekä toiminta-aluetta koskevan tarkistuksen yhteydessä selviävät tarkemmin instituuttien määrärahan kehittämiseen liittyvät tarpeet. Opetusministeriö myös rohkaisee instituutteja hankimaan ulkopuolista rahoitusta, jotta valtion avustuksen suhteellinen merkitys olisi vähäisempi. Rahoitusta rohkaistaan hakemaan sekä yksityisistä että muista julkisista lähteistä.

Opetusministeriö tuo esiin instituuttien toiminnan tarkoitusta valtionhallinnolle päin, tukee kulttuuriviennin tiedotusverkoston toimintaa ja tekee mm. kulttuurivientihankkeen puitteissa yhteistyötä instituuttien toimintaa sivuavia toimialoja tukevien ulkoasiainministeriön ja kauppa- ja teollisuusministeriön ja muiden tahojen kanssa. Ulkoasiainministeriö on myös tukenut joitakin sellaisia instituuttien hankkeita, joiden se on katsonut sopivan omien tukijärjestelmiensä piiriin. Samoin instituutit tekevät paljon yhteistyötä mm. yhteisesti rahoitettujen hankkeiden osalta Suomen ulkomaanlähetystöjen kanssa. Kauppa- ja teollisuusministeriö tukee vientiä edistäviä hankkeita, joissa myös instituutit voivat olla mukana.

Työryhmä on myös selvittänyt mahdollisuuksia avustuskäytännön yksinkertaistamiseksi. Budjettirakenteesta johtuen yleisistä budjettivaroista ja veikkausvoittovaroista myönnettäviä määrärahoja ei voida siirrellä tai yhdistää.

Työryhmä esittää, että osastot tukisivat toiminta-avustusten lisäksi instituuttien yhteisen infrastruktuurin kehittämistä. Kulttuuri-, liikunta- ja nuoriso-osastolla määräraha voitaisiin osittain osoittaa instituuttien toiminta-avustuksiin varatusta määrärahasta, osittain kansainvälisten asiain sihteeristöltä siirrettävästä määrärahasta. Koulutus- ja tiedepolitiikan osaston osuuteen sisältyisi määräraha, jonka kansainvälisten asioiden sihteeristö on myöntänyt instituuttien erityisavustuksiin. Määräraha siirrettäisiin momentille 29.90.50 ja kohdennettaisiin instituuttiverkoston yhteisen infrastruktuurin ja yhteistyön kehittämiseen.

Työryhmä näkee tärkeänä kulttuuri- ja tiedeinstituuttien toiminnan kehittämisen, mutta

sen edellytyksenä on usein rahoituksen lisääminen. Kiristyneessä valtiontaloudellisessa tilanteessa valtion rahoitusosuus ei välttämättä ole riittävä, joten yhteistyökumppanien ja muun mahdollisen ulkopuolisen rahoituksen (mm. kulttuurirahastot) merkitys kasvaa.

Instituuttien toimintaedellytysten parantamiseksi työryhmä esittää, että opetusministeriö laatii kulttuuri- ja tiedeinstituutteja varten oman liitteen toiminta-avustuksien yleishdoiksi²⁶. Ehdot sallisivat varausten tekemisen siinä tapauksessa, että ulkopuolisen rahoituksen vuoksi instituutin toiminta on ollut jonain vuonna ylijäämäinen. Tämä on perusteltua, koska opetusministeriön tavoitteena on pitkäjänteisesti tukea instituuttien toimintaa.

Instituuttien johtaminen

Instituuttien johtajat vaikuttavat olennaisella tavalla instituuttien toimintaan mm. muiden henkilöresurssien vähäisyyden vuoksi. Johtajan valitseminen kuuluu instituuttien ylläpitäjäyhteisöjen tehtäviin.

Kulttuuri- ja tiedeinstituuttien johtajien valintakriteerit eroavat toisistaan siten, että tiedeinstituuteissa on palkattu johtajiksi aktiivisia tutkijoita. Johtajilla on myös velvoite tehdä omaa tutkimustyötä. Tutkimustyön määrä vaihtelee kuitenkin instituuteittain, joissakin se vie huomattavasti johtajien aikaa, joissakin se on vähäistä, mutta kuitenkin jatkuvaa.

Instituuttien johtajien valintakriteereihin otettiin kantaa useissa eri kuulemis- ja keskustelutilanteissa. Säätiöiden tulisi kiinnittää johtajavalinnoissaan enemmän huomiota ehdokkaiden johtamisvalmiuksiin, mihin pelkkä toimialan asiantuntemus ei aina anna riittävää pohjaa. Myös instituuttien johtajien mahdollinen oma tutkimusvelvoite tulisi suhteuttaa sille ja instituutin muulle toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin.

Instituuttien johtajien koulutustarve on tullut myös esiin keskusteluissa. Johtajien vaihdosten liukuvuuden ja toisaalta jokaisen uuden johtajan oman osaamisen takia yhteistä koulutusta on vaikea räätälöidä.

Ylläpitäjäyhteisöjen ja instituuttiverkoston tulisi yhdessä suunnitella aloittaville johtajille koulutus- ja perehdytysuunnitelma, joka sisältäisi tutustumismateriaalia ja -ohjelman. Uudet johtajat tulisi perehdyttää instituuttiverkoston toiminnan lisäksi kulttuuriviennin toimijoihin, erityisesti taiteenalan tiedotuskeskuksiin ja niiden toimintaan, instituutin asemamaan muihin suomalaisiin toimijoihin sekä ylläpitäjäyhteisön ja instituutin kontaktiverkostoon.

Instituuttiverkoston toiminnan koordinointi ja yhteiset hallinnolliset tukitoimet

Instituuttien hallinnon tehostamista on pohdittu mm. Isacsonin selvityksessä (1999). Isacsonin mukaan asiamies voitaisiin korvata pienellä toimistolla opetusministeriön sisällä, toimistolla olisi keskitetty vastuu instituuttien toiminnasta, se antaisi neuvoja ja ennen kaikkea tiedottaisi instituuteista Suomessa.

Myös instituuttiverkoston kirjeessä opetusministeriölle 25.10.2004 toivottiin hallinnollisten tehtävien hoitamista keskitetyksi kopiointi- ja toimistopalvelujen, kotisivujen ja www-portaalien teknisen ylläpidon ja muiden atk-palvelujen osalta sekä säätiöiden kirjanpidon osalta. Samassa yhteydessä viitataan yleisesti myös tila-, laite- ja hallintopalveluihin. Rooman, Ateenan ja Lähi-idän instituutin säätiöiden osalta eräitä hallinnollisia palveluja on mahdollista saada Tieteellisten Seurain Valtuuskunnalta, jonka jäseniä ko. säätiöt ovat.

²⁶ Työryhmä on tehnyt talousyksikölle 10.3.2005 ehdotuksen opetusministeriön valtionavustusten ehtojen yhtenäistämiseksi

Instituuttien hallinnollisia asioita hoitaa usein säätiön asiamies. Asiamiehet ovat instituuttiverkoston kehittämisohjelman (2002) mukaan instituutin ja säätiön (tai muun taustaorganisaation) välisiä yhdyshenkilöitä juoksevien asioiden hoidossa.

Asiamiesten toimenkuvat ja niiden laajuus vaihtelevat huomattavasti. Joissakin säätiöissä asiamies hoitaa laajasti hallinnollisia tehtäviä ja vastaa myös säätiön tarkoituksien toteuttamisesta yhdessä instituutin johtajan kanssa (esim. Madrid ja Lähi-itä). Osassa säätiöistä asiamiehen asema on lähinnä muodollinen ja toimenkuva hyvin rajallinen liittyen esim. vain säätiön asiointiin opetusministeriön kanssa avustushakemusten osalta (esim. Lontoo). Osa asiamiehistä saa tehtävien hoidosta palkkaa (yleensä osa-aikaisia), osa ei saa edes palkkiota.

Kaikilla instituuteilla ei ole lainkaan asiamiestä. Erityisesti tämä koskee pohjoismaisia instituutteja, joilla on rahastotausta. Kahdenvälisen pohjoismaisten kulttuurirahastojen sihteerin tehtäviä hoitaa Hanasaaren instituutti, jonka johtaja on ko. instituuttien päämies. Instituutit hoitavat hallinnolliset ja sisällölliset tehtävät itse. Tukholman instituutissa hallinnollisia tehtäviä hoitaa päätoiminen kamreeri. Myöskään Japanin instituutin säätiössä ei ole erillistä asiamiestä, säätiön hallituksen puheenjohtaja ja sihteeri hoitavat yhdessä asiamiehen tehtäviä.

Instituutit esittävät kirjeessään yhteisten toimintojen koordinaatiosta vastaavan henkilön palkkaamista. Koordinaattori vastaisi yhteisestä tiedotuksesta ja tiedotusaineiston tuottamisesta eri kielille, instituuttiverkoston internetsivujen ylläpidosta, instituuttiverkoston vuosittaisen tilaisuuksien ja koulutuksen järjestämisestä, kulttuuri- ja tiedeinstituuttien esittelystä ulkomaisissa tapahtumissa ja kulttuuriviennin tiedotusverkostoyhteistyöstä Suomessa toimivan verkoston kanssa.

Työryhmä ehdottaa yhteisten asiamiespalvelujen järjestämistä esimerkiksi ostopalveluna instituuttien ylläpitäjyhteisöjen yhteistyön tiivistyessä säätiöiden taloushallinnon kehittämiseksi ja tukemiseksi. Yhteinen asiamies korvaisi säätiöiden omat asiamiehet säätiöiden hallinnollisten tehtävien hoidossa ja toimisi säätiöiden yhteisenä ns. talousjohtajana. Asiamies mm. hoitaisi säätiön talouden ja rahaliikenteen kotimaassa yhdessä tilitoimiston tai taloudenhoitajan kanssa, valmistelisi säätiön tilinpäätöksen yhdessä kirjanpitäjän kanssa ja toimittaisi sen hallituksen valitsemien tilintarkastajien tarkastettavaksi, seuraisi säätiön ja instituutin taloudenhoitoa ja tekisi siihen liittyviä aloitteita hallitukseen tai instituutin johtajaan päin. Yhteinen asiamies osallistuisi myös opetusministeriölle ja muille tahoille (esim. rahastot) tehtävien hakemusten ja selvitysten laadintaan yhdessä instituutin johtajan ja hallituksen puheenjohtajan kanssa.

Säätiöiden omat asiamiehet vastaisivat tarvittaessa muusta yhteistyöstä säätiön hallituksen, valtuuskunnan ym. taustaorganisaatioiden ja instituutin johtajan kanssa sekä muusta yhteydenpidosta säätiön ja instituutin yhteistyötahoihin yhteistyössä yhteisen talousasiamiehen kanssa.

Tarve yhteiselle asiamiespalvelulle voi vaihdella ja sen käyttämisestä on sovittava säätiökohtaisesti. Opetusministeriön ja säätiön välisessä sopimuksessa sovitaan myös hallinnollisten tehtävien hoidosta ja määritellään opetusministeriön tuen osuus ko. tehtävien hoitoon.

Työryhmä ehdottaa, että opetusministeriö rohkaisisi säätiöitä ja instituuttiverkostoa myös kehittämään yhteisesti instituuttiverkoston www-portaalin ja omien kotisivujen ylläpitoa. Instituuttiverkoston kotimaahan suunnatun tiedotustoiminnan tukemiseksi instituuttityöryhmä on koordinoanut instituuttijulkaisun (1998) päivityksen. Työryhmä ehdottaa, että päivitys julkaistaan instituuttiverkoston www-portaalissa, jossa sitä voidaan säännöllisesti päivittää.

Tilakysymykset

Instituuttien toimitilaratkaisut voivat olla erilaisia riippuen niiden historiallisista ja toiminnallisista eroista. Osa instituuteista toimii Senaattikiinteistöjen omistamissa tiloissa, osa toimii lähetystöjen yhteydessä, osa on vuokrannut tilansa Finpro ry:n paikalliselta vientikeskukselta tai muulta paikalliselta taholta. Muutamalla instituutilla, mm. Hanasaari ja Tukholma, on käytössään iso rakennus, jonka tiloja vuokraamalla tai niitä muuten hyödyntämällä voidaan saada lisätuloja ja asiakaskuntaa. Hotelli- ja kongressitoiminnan tulot ovat kuitenkin suhdanneherkkiä ja niistä riippuvuus aiheuttaa haavoittuvuutta, erityisesti Tukholman instituutti on kärsinyt tästä. Lisäksi kiinteistön ylläpito myös vie rahaa ja vuokralaisten pito työllistää.

Tilakysymykset vaikuttavat instituuttien toimintaedellytyksiin ja ne tulee ratkaista Suomen kulttuurin ja tieteen tunnettuuden ja näihin aloihin liittyvien yhteistyösuhteiden synty-
misen edistämisen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.

Instituuttien tarpeelliseksi katsotut tilat voisivat sijaita myös jonkin yhteistyökumppanin tilojen yhteydessä. Esimerkiksi Japanin instituutin omat tilat rajoittuvat toimistotiloihin, Kööpenhaminan instituutilla on lisäksi oma pieni näyttelytila. Molemmat sijaitsevat paikallisen Suomen ulkomaanedustuston tilojen yhteydessä. Toiminta tapahtuu molempien kohdalla kokonaan tai pääasiassa omien tilojen ulkopuolella, paikallisten yhteistyökumppanien ja näiden hallinnoimien tilojen asemaa ja näkyvyyttä hyödyntäen. Muun muassa Lontoon instituutti hyödyntää tässä mielessä myös Suomessa järjestettäviä tapahtumia tuomalla asiantuntijoita vierailulle Suomeen valittuihin tapahtumiin ja tilaisuuksiin tutustumaan suomalaisiin toimijoihin. Myös Japanin instituutti järjestää asiantuntijavierailuja sekä Suomeen että Japaniin.

Työryhmä katsookin, että instituuttien tulee tarkastella toimitilaratkaisujaan myös taloudellisuusnäkökohdat huomioon ottaen. Isojen, myös ylläpito-, sisustus- ym. kustannuksia aiheuttavien tilojen sijasta instituutit voisivat toimia pienemmissä tiloissa ja panostaa enemmän henkilökuntaan, jota tarvitaan suhteiden luomiseen. Verkottuminen paikallisten toimijoiden kanssa mahdollistaa myös sekä alueellisesti että toimialan kannalta laajemman toimintakentän, kun omia, kaikkiin toimintoihin sopivia tiloja ei joka paikassa tarvita.

Instituutin toimitilat sisällytetään opetusministeriön ja instituuttien ylläpitäjäjyhteisöjen välisiin tavoiteasiakirjoihin. Opetusministeriön tuen suuntaamisessa painotetaan instituuttien toimintaa, tilatarpeet ja nykyisten tilojen tarkoituksenmukaisuus huomioidaan instituuttien arvioinnissa ja niiden aiheuttamia kustannuksia tuetaan tarkoituksenmukaisilta osin.

Uusien instituuttien toimintamallit ja yhteistyö muiden toimijoiden kanssa

Mahdollisia uusia instituutteja perustettaessa lähtökohtana on edelleen se, että ne ovat itsenäisiä, ei-valtiollisia organisaatioita, joiden ylläpitäjinä toimisivat edelleen pääasiassa säätiöt, joilla tulisi olla riittävän laaja-alainen pohja. Tapauskohtaisesti arvioidaan myös yhteistyömahdollisuudet muiden suomalaisten toimijoiden kanssa.

Instituuttien toiminnan tulee perustua aitoihin, molempien osapuolien omalta osaltaan rahoittamiin yhteistyöhankkeisiin Suomen ja paikallisten toimijoiden verkottamiseksi. Instituutit toimisivat nykyisten instituuttien tapaan osana kulttuuriviennin tiedostusverkkoa.

Uusien instituuttien tulisi olla organisaatioiltaan kevyitä, mutta henkilökuntaa tulisi kuitenkin olla riittävästi toiminnalle yhteisesti asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Hallinnollisia ym. tehtäviä hoidetaan instituuttiverkoston yhteisten palveluiden tuottajan kautta. Uusien instituuttien toiminnan tulisi myös olla riittävän pitkäjänteistä.

Lähdeluettelo

Kirjalliset lähteet

- Suomen ulkomailla toimivat kulttuuri- ja tiedeinstituutit. Opetusministeriö. Edita. Helsinki 1998.
Suomen ulkomailla toimivat kulttuuri- ja tiedeinstituutit -julkaisun päivitys
- Onko kulttuurilla vientiä? Opetusministeriön, ulkoasiainministeriön ja kaupp- ja teollisuusministeriön kulttuurivienti -hanke. Selvitysmiehen raportti. Opetusministeriön julkaisuja 2004:22. Hannele Koivunen
- Opetusministeriön strategia 2015
- Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003
- Hallituskauden strategiat ja ohjelmat (mm. Hallituksen strategia-asiakirja 2005, koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2003-2008, Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapoliittisesta ohjelmasta) ym.
- Globalisaation hallinta ja Suomi. Valtioneuvoston globalisaatioselvitys eduskunnalle 10.5.2005
- Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 19/2004
- Osaaminen, innovaatiot ja kansainvälistyminen Valtion tiede- ja teknologianeuvosto. Helsinki 2002
- Suomen tieteen ja teknologian kansainvälistäminen. Valtion tiede- ja teknologianeuvosto 12.11.2004
- Valtioneuvoston periaatepäätös julkisen tutkimusjärjestelmän rakenteelliseksi kehittämiseksi 7.4.2005
- Työryhmän ehdotus hallituksen maahanmuuttopoliittiseksi ohjelmaksi. Työministeriö 15.6.2005
- Kahdenväliset kulttuurisopimukset ja kulttuuriohjelmat -analyysi. Opetusministeriön monisteita 2003:2.
- Kulttuuri osana ulkopoliittikkaa. Suomen ulkomaanedustustojen tekemän kulttuuri- ja tiedotustyön tarkastelua. Sibelius Akatemia, Degree Programme in Arts management. Thesis (pmT1).Teemu Kirjonen, kevät 2004.
- Ulkoasiainministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma vuosille 2006 - 2009
- Ulkoasiainministeriö ja kansalaisyhteiskunta -toimintalinjaus. Hyväksytty ulkoasiainministeriön johtoryhmässä 6.2.2003

Viennin ja kansainvälistymisen edistämisen (vke) kansallinen strategia. KTM Julkaisuja 37/2004
Markkinaosasto

Finpron vientikeskusverkoston alueellinen kattavuus ja kehittäminen. KTM Julkaisuja 6/2005.
Markkinaosasto.

Korkeakoulujen ulkomaisten tutkinto-opiskelijoiden maksutyöryhmän muistio. Opetusministeriön
työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:22

Ulkoasiainministeriön Aasian ja Oseanian strategia (2001)

Instituuttiverkoston kirje opetusministeriölle 25.10.2004

Muut lähteet

Opetusministeriön ja instituuttien ylläpitäjäyhteisöjen väliset tiedonvaihtoneuvottelut

Kulttuurin Kaukametsä -seminaari Kajaanissa 2. - 3.9.2004

Instituuttiverkoston kokoukset Hanasaarella 5. - 6.10.2004

Instituuttien taloudellinen volyymi

Liite 1

Instituutti, sijaintipaikka, perustettu	Henki- löstö 1)	Tulot		Menot		
		Yht.	Josta opetus- ministeriöstä	Yht.	Josta palkat 1)	Josta toimitila- kulut
		€	€	€	€	€
Suomen Benelux-instituutti Antwerpen , 1993	3	287 450	276 000	300 758	113 181	25 864
Suomen Madridin-instituutti Madrid, 1996	2,3	279 565	261 000	294 872	104 174	46 792
Suomen Lontoon instituutti Lontoo, 1991	4	662 437	554 000	618 206	235 600	65 416
Suomalais-norjalainen kulttuuri-instituutti , Oslo, 1996	2	254 350	210 000	254 350	79 603	65 704
Suomen Ranskan instituutti, Pariisi, 1990	5,5	739 744	582 000	808 682	256 950	81 158
Suomen Ruotsin kulttuuri- instituutti 2), Tukholma, 1995(1969)	9	773 000	585 000	729 541	442 223	110 253
Suomen Saksan-instituutti Berliini, 1994	5	704 178	690 000	687 519	203 359	184 467
Kööpenhaminan Suomi- instituutti 3), Kööpenhamina, 1992	1,5	162 577	160 000	172 833	71 120	16 986
Suomen Pietarin-instituutti Pietari, 1993	5	539 000	350 000	294 086	85 000	20 000
Suomen Viron-instituutti, Tallinna, Tartto, 1994	9	358 377	347 300	356 851	191 059	26 722
Suomen New Yorkin kulttuuri-instituutti 4) New York, 1989	3,5	325 459	307 000	305 552	140 218	78 098
Suomen Rooman-instituutti Rooma, 1954	6	599 590	450 140	548 710	330 138	41 277
Suomen Japanin Instituutti, Tokio, 1997	4	784 727	622 700	757 379	191 110	184 688
Suomen Ateenan-instituutti, Ateena, 1984	8	367 898	297 000	371 853	134 860	30 534
Suomen Lähi-idän instituutti, Damaskos 1994	5	179 000	147 000	179 000	72 000	20 000
Finnagora 5), Budapest, 2003	3	265 000	205 000	276 000	150 000	50 000

1) Mukaan lukien osa-aikaiset, ei harjoittelijoita

2) Ohjelmatoiminnan tulot ja menot

3) Menoihin sisältyy lomarahavelvoite 7759 euroa vuodelta 2003, joka ei kuitenkaan ole reaalin meno, vaan toteutuu vain, jos johtaja eroaa.

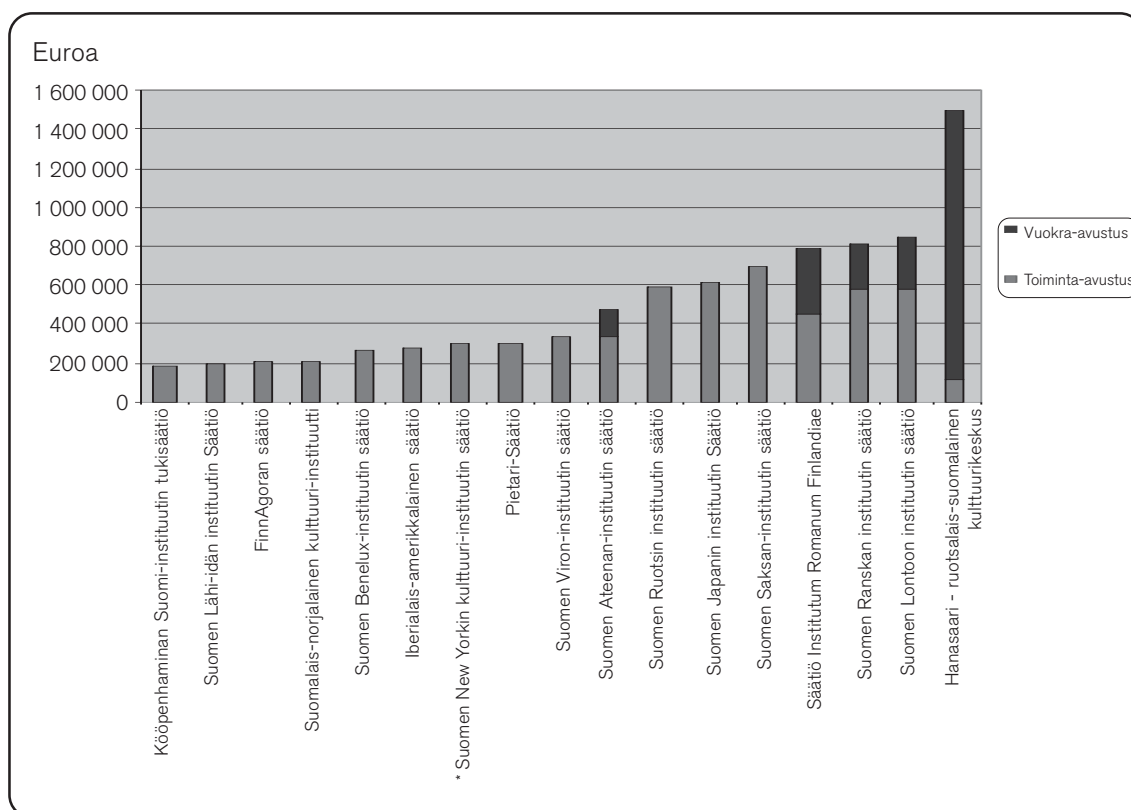
4) Toimitilakuluihin sisältyy toimitilavuokrien ohella kaksi taiteilija-asuntoa, joiden osuus 57 899 euroa

5) Tiedot vuodelta 2004

Vuoden 2003 tiedot on julkaistu myös Tilastokeskuksen Kulttuuritilastoissa

Lähteet: Opetusministeriö ja Kulttuuri- ja tiedeinstituuttien omat ilmoitukset

Opetusministeriön avustukset kulttuuri- ja tiedeinstituuttien toimintaa ja tilavuokraa varten vuonna 2005

* Suomen New Yorkin instituutin säätiön (ent. Visuaalisten taiteiden säätiö Yhdysvalloissa) avustus sisältää myös projektiaavustuksen.

Valtionavustuslaissa (688/2001) 7§ todetaan mm., että valtionavustusta voidaan myöntää valtion talousarvion puitteissa, jos: 1) tarkoitus, johon valtionavustusta haetaan, on yhteiskunnallisesti hyväksyttävä; 2) valtionavustuksen myöntäminen on perusteltua valtionavustuksen käytölle asetettujen tavoitteiden kannalta; 3) valtionavustuksen myöntämistä on pidettävä tarpeellisenä valtionavustuksen hakijan saama muu julkinen tuki sekä valtionavustuksen kohteena olevan hankkeen tai toiminnan laatu ja laajuus huomioon ottaen. Lain 36 § käsitellään vaikutusten arviointia: Valtionapuviranomaisen on sopivalla tavalla seurattava myöntämiensä valtionavustusten käytön tuloksellisuutta ja tarkoituksenmukaisuutta sekä valtionavustusten vaikutuksia kilpailuun, eri väestöryhmien asemaan samoin kuin niiden ympäristö- ja muita vaikutuksia. Valtionapuviranomaisen on määrääjain arvioitava valtionavustusten tarpeellisuutta ja kehittämistarpeita.

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISBN 952-485-011-7 (PDF)

ISBN 952-485-012-5 (PDF)

ISSN 1458-8102

Julkaisumyynti:

Yliopistopaino
PL 4 (Vuorikatu 3)
00014 Helsingin Yliopisto
puhelin (09) 7010 2363
faksi (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi

Bokförsäljning:

Universitetstryckeriet
PB 4 (Berggatan 3)
00014 Helsingfors Universitet
telefon (09) 7010 2363
fax (09) 7010 2374
books@yopaino.helsinki.fi
www.yliopistopaino.helsinki.fi